

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ  
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ  
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ  
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ  
КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ  
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ  
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»  
ЧЕРКАСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ ПЕДТОВАРИСТВА УКРАЇНИ

***МАТЕРІАЛИ***

***ІХ МІЖНАРОДНОГО***

***ФЕСТИВАЛЮ ПЕДАГОГІЧНИХ***

***ІННОВАЦІЙ***

21-22 вересня 2017 року

м. Черкаси

**ББК 74.04 (4 Укр) М**

**М 34**

**М34** Матеріали ІХ Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / [Упор. Назаренко Г. А.]. – Черкаси: ЧОПОПП, 2017. – 264с.

**УПОРЯДНИК:**

**Назаренко Г. А.**, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, проректор з науково-методичної роботи КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

**РЕЦЕНЗЕНТИ:**

**Бех І.Д.**, доктор психологічних наук, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

**Кириленко С.В.**, доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу дослідження підготовки вчителів ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України;

**Чепурна Н.М.**, доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти і науки України, ректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

## ЗМІСТ

<b>РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ</b>	<b>7</b>
<b>БЕХ І. Д.</b> КОМПОНЕНТНА МОДЕЛЬ СХОДЖЕННЯ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ .....	7
<b>ЖУРБА К. О.</b> СУЧАСНІ ДІАГНОСТУВАЛЬНІ МЕТОДИКИ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ .....	14
<b>ШКІЛЬНА І. М.</b> СУЧАСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ .....	23
<b>СОКОЛ Л. М.</b> ІНТЕРЕНЕТ-ПРОСТІР ЯК ПАРАДОКСАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ .....	31
<b>АНТИПОВА Е. В.</b> АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В РАБОТЕ С РОДИТЕЛЯМИ .....	33
<b>ЗАЙЦЕВА Л. Г.</b> О СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА .....	36
<b>СОРОКА С., ГОРЬКИЙ И.</b> ПРИГЛАШАЕМ К СОТРУДНИЧЕСТВУ С ЧАРТЕРНОЙ ШКОЛОЙ GLOBAL OUTREACH CHARTER ACADEMY (М.ДЖЕКсонВІЛЛ, ШТАТ ФЛОРИДА, США) .....	38
<b>РОЗДІЛ II. ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</b>	<b>41</b>
<b>БАРАБАШ О. І.</b> МУЗИЧНО-РИТМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗА СИСТЕМОЮ Е. ЖАК-ДАЛЬКРОЗА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ .....	41
<b>ДУБРОВІНА І. В.</b> МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ЗА ДОПОМОГОЮ LEGO-КОНСТРУЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ .....	43
<b>ЛОХВИЦЬКА Л. В.</b> ПРО РОБОЧИЙ ЗОШИТ ДЛЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ «КРОКУЄМО ДОРІЖКАМИ ДОБРА» (ДО ПРОГРАМИ З МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ «СКАРБНИЦЯ МОРАЛІ»): ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ .....	47
<b>ТИМОЩУК С. В.</b> МУЗИКУВАННЯ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗА СИСТЕМОЮ КАРЛА ОРФА .....	52
<b>ГЕРАСИМЧУК О. В.</b> ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГУДЗИКОВОГО МІНІ - МУЗЕЮ .....	55
<b>ПРОКОП'ЄВА Г. В.</b> СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ-ЛОГОПАТІВ ЗАСОБАМИ ІКТ .....	57
<b>БОЙКО І. Л.</b> ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ КОРЕКТУРНИХ ТАБЛИЦЬ .....	61
<b>ГОРГУЛЬ В. П.</b> СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИЙОМІВ ЕЙДЕТИКИ .....	63
<b>ЗОРЯ О. А., СІМАЙКІНА Т.Ю.</b> УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ .....	65
<b>КУЦЕНКО В. І.</b> СЕНДПЛЕЙ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ .....	69
<b>РИНЧКОВСЬКА Т. В., СОЛОМОНЮК С. В.</b> ЛЕПБУК ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ .....	71
<b>СЕМЕНЮК Н. В., КОЗИНСЬКА Н. І.</b> ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОРЕКЦІЇ СЕНСОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ .....	73
<b>БОДНАР Н. М., ВАРГАН Г. Ф.</b> HEART- МИСТЕЦТВО – КРОК ДО СЕРЦЯ ( <i>творчий підхід до надання психосоціальної підтримки дітям, які постраждали в результаті серйозного або хронічного стресу в зоні розмежування ато</i> ) .....	74
<b>САВЧЕНКО Л.І., ГРЯЗЕН О. О.</b> ПІСОЧНА АНІМАЦІЯ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ РОЗВИВАЄ Ї	

ОЗДОРОВЛЮЄ.....	77
<b>ДЕНИСЕНКО І. В.</b> ТЕАТР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО – КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	78
<b>ДІДЕНКО Л. О.</b> МОДЕЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА НА РІВНІ ГРОМАДИ.....	79
<b>КОСЕНКО Н. М.</b> КОЛЕКЦІОНУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	82
<b>НОВІКОВА І. В.</b> ЧАРІВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ СИНЕЛЬНОГО ДРОТУ – ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА.....	83
<b>ПРОКОПЕНКО О. А.</b> ФІТБОЛ-ГІМНАСТИКА ЯК СУЧАСНА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ.....	85
<b>ПЕНТІЙ О. В., ДЕНИСЕНКО Т. А.</b> АВТОРСЬКА ПРОГРАМА «КНИГА ПОДОРОЖЕЙ В ПРИРОДУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ».....	86
<b>РОЗДІЛ ІІІ. ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ</b>	90
<b>КІРИК М. Ю.</b> КРОКИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	90
<b>ОМЕЛЬЯНОВА Т. Л.</b> ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЗА ПРОГРАМОЮ «КРОК ЗА КРОКОМ».....	93
<b>ІВАНИШИНА В. П.</b> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРВЗ (ТЕОРІЯ РІШЕННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАДАЧ) ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	96
<b>КАРАВАН А. М., ФЕДОРЧУК Л. В., ЧЕРНІВЕЦЬКА В. І.</b> ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ.....	98
<b>ДІДИК О. В., ПЕТРЕНКО Л. Б.</b> АКАДЕМІЧНА СВОБОДА – ОРІЄНТАЦІЯ НА РОЗВИТОК ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НОВОЇ ШКОЛИ. АВТОРСЬКІ ІДЕЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	102
<b>ГАВРИЛЮК А. І.</b> КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ «ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ».....	105
<b>АНДРІЙЧУК О. Л.</b> ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	107
<b>ЯЛАНСЬКА О. В.</b> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КРОСВОРДІВ ЯК ШЛЯХ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ.....	108
<b>РЕШЕТНІКОВА Н. І.</b> ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ SMARTNOTEBOOK ПРИ ЗАКРІПЛЕННІ МАТЕРІАЛУ З БОТАНІКИ У 6 КЛАСІ.....	110
<b>ШЕДЕНКО Н. В.</b> СКАЙБІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ.....	113
<b>БУРЯ С. П.</b> ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕМПАУЕРМЕНТ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	116
<b>ТКАЧЕНКО О. М.</b> МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ ТА ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В КЛАСАХ ІЗ ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ.....	118
<b>ГРИНЬОВА О. П., КОРОБЧЕНКО Л. В., ЦЕЛИКОВСЬКА І. В.</b> ПРОЕКТ «ЛІТНІ МОВНІ ТАБОРИ».....	121
<b>ДАНІЛІНА В. О.</b> ПОЄДНАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ.....	123
<b>ЛИТВИН І. М., ГАЛАК О. С., ОСІПЧУК Н. П.</b> СИСТЕМА НУМІКОН ЯК ОДНА З ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	125
<b>КОВАЛЬ Н. Г.</b> РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ, ЇХ УСПІШНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ЧЕРЕЗ ГРУ.....	128

<b>МАЛА О. Г. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В КОМАНДІ.....</b>	<b>130</b>
<b>МОСІЙЧУК І. А. ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ.....</b>	<b>133</b>
<b>ВОЛОК В. В. ПРЕЗЕНТАЦІЯ АВТОРСЬКОЇ ЗБІРКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАДАЧ З ФІЗИКИ (7 КЛАС).....</b>	<b>135</b>
<b>ДИЦЮРА Н. О. ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ У НАВЧАЛЬНО – ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ.....</b>	<b>138</b>
<b>КАРНАУХОВА Н.К. ПОСТАНОВКА ЦІЛЕЙ НА СУЧАСНОМУ УРОЦІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....</b>	<b>138</b>
<b>ПАСІЧНА Л. І. ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ GOOGLE У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....</b>	<b>141</b>
<b>РОЗДІЛ ІV ІННОВАЦІЇ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ТА ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ</b>	<b>145</b>
<b>МОДЕСТОВА Н. В. ФОРМУЄМО МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ.....</b>	<b>145</b>
<b>ШЕСТОПАЛОВА І. М. ВЕБ-КВЕСТ «СТВОРЮЄМО БАНК ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ».....</b>	<b>148</b>
<b>РЕДЬКА Л. В. ДІЯЛЬНІСТЬ ЗОЛОТОНІСЬКОГО РАЙОННОГО БУДИНКУ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК МІСЦЕВОГО ОСЕРЕДКУ КОМПЕТЕНЦІЙ.....</b>	<b>151</b>
<b>ВОРОНКІНА Л. М. ПРОГРАМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ «КВІТОЧКА ДО КВІТОЧКИ – Я СПЛЕТУ ВІНОЧОК».....</b>	<b>153</b>
<b>КОРОТУН Л. В. СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНІ СВДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ.....</b>	<b>155</b>
<b>ТЕРЕЩЕНКО Л. Д. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ, ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ.....</b>	<b>158</b>
<b>БУТУРЛИМ Т. І. ВІДЕОУРОК ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....</b>	<b>162</b>
<b>БОГДАНОВИЧ А. В. ФОРУМ-ТЕАТР ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ВСІХ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....</b>	<b>165</b>
<b>ПОУЛЬ В. РОЗВИТОК ВОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ОВОЛОДІННЯ ВМІННЯМИ БУДУВАТИ МОВЛЕННЄВІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ.....</b>	<b>168</b>
<b>НОРЕНКО О. М. «ЗЕЛЕНИЙ КЛАСТЕР» – СТВОРЕННЯ ШКІЛЬНОГО ЛІТНЬОГО КІНОТЕАТРУ.....</b>	<b>172</b>
<b>РИНДИЧ О. М., КЕЛЕМБЕТ Л. І. ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРНО-ОПИСОВА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....</b>	<b>173</b>
<b>ГАЛАКА О. С. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОВРЯДУВАННЯ, СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....</b>	<b>178</b>
<b>РОЗДІЛ V. ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ</b>	<b>181</b>
<b>МАТВЄЄВА Г. Д. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МИКОЛАЇВСЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ШКОЛИ «АКАДЕМІЯ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ».....</b>	<b>181</b>
<b>МЕЛЬНИК С. В., ДОЛГИЙ М. М., САБЛУКОВА О. В. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ГІМНАЗИСТІВ У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....</b>	<b>185</b>
<b>ТОПЧІЙ І. В. СТАНОВЛЕННЯ ГІМНАЗІЇ УСПІШНОГО УКРАЇНЦЯ.....</b>	<b>188</b>
<b>ВАСИЛЕНКО Н. В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ОПОРНОЮ ШКОЛОЮ...</b>	<b>191</b>
<b>ГАВЛІТІНА Т. М. ВИХОВНА СИСТЕМА ШКОЛИ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ».....</b>	<b>195</b>
<b>РАДИШ О. Ю. ДОСВІД ВІДРОДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....</b>	<b>199</b>
<b>КІРШКО Л. М. ШКОЛА НОВАТОРСТВА: ШЛЯХ ДО НОВОЇ ШКОЛИ.....</b>	<b>201</b>
<b>БЄЛУХА С. В., ЩЕГЛАКОВА В. В., ЗАДИРАКА О. В. ІННОВАЦІЇ У СТВОРЕННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНО – ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА БАГАТОПРОФІЛЬНОЇ ГІМНАЗІЇ..</b>	<b>203</b>

<b>ВОРОТИЛО С. О., НАЗАРЕНКО Л. М.</b> СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ.....	207
<b>УСТИНОВА Н. В., СОФІЄНКО О. В.</b> ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ.....	212
<b>ГОРБАТЮК О. Ф.</b> ВИЗУАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ.....	214
<b>БАКАЛЮК В. І.</b> ІНТЕРАКТИВНА ШКОЛА.....	218
<b>РОЗДІЛ VI. ІННОВАЦІЇ У НЕПЕРЕРВНОМУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА</b>	223
<b>ОСАДЧИЙ І. Г.</b> ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СЕРТИФІКОВАНА ПРОЛОНГОВАНА ФОРМА (СП-ФОРМА) НАВЧАННЯ .....	223
<b>КИЄНКО-РОМАНИУК Л. А.</b> МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	227
<b>ЗАЯЧКОВСЬКИЙ В. М.</b> МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	232
<b>КУКЛІВСЬКА В. М.</b> УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕРЕЖЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МЕТОДИЧНИХ ФОРМУВАНЬ РІЗНИХ РІВНІВ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ.....	238
<b>ПАНАСЮК І. Л.</b> ПОСІБНИК «УЧИТЕЛЮ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА. МЕТОДИЧНИЙ ПОРАДНИК».....	241
<b>СУДАРЕВА Г. Ф.</b> МОДЕЛЬ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ ЗРОСТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ .....	242
<b>ЖУК М. В.</b> ON-LINE ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ЗАХОДІВ.....	245
<b>ЛОГІНОВ А. Ю.</b> МИСТЕЦЬКА ВІТАЛЬНЯ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	247
<b>КУРИШ Н. К., УНГУРЯН І. К.</b> ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ІНІЦІАТИВНІСТЬ ТА ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ» ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ.....	250
<b>КУЧИНСЬКА Л. Ф.</b> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ В СИСТЕМІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ПЕДАГОГАМИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	254
<b>ВОЛОШЕНКО О. В.</b> РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	260
<b>АРТЕМЕНКО Т. Б.</b> МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СУПЕРВІЗІЇ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ.....	262

## РОЗДІЛ І

### ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

#### КОМПОНЕНТНА МОДЕЛЬ СХОДЖЕННЯ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

*Бех Іван Дмитрович, доктор психологічних наук, дійсний член НАПН України,  
директор Інституту проблем виховання НАПН України*

Виховання духовно зрілої особистості – велика мета нашої освіти, яка не може бути підмінена іншими пріоритетами. Сучасне виховання ґрунтується на гуманітарній методології, яка пов'язана з гуманістичною філософією, психолого-педагогічним осмисленням життя зростаючої особистості у високій культурі.

За своїми безпосередніми цілями виховання – це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації.

За способами реалізації виховання розгортається як процес духовної взаємодії, взаєморозуміння, глибинно-щирого спілкування, рівноправних, дружніх відносин вихователів і вихованців.

Породжувальною клітинкою духовності особистості, а отже й предметом виховання виступає духовна цінність. Вона кваліфікується як високо смислове, безумовне за виникненням утворення, на основі якого особистість формує власне Я-духовне і реалізує його у своїй життєдіяльності.

Переосмислення феномену “виховання” в сучасній соціокультурній ситуації вимагає розроблення технологічних інноваційних засобів свідомого оволодіння зростаючою особистістю духовною цінністю як серцевиною виховного процесу. З огляду на це, у роботі представлена компонентно-процесуальна модель, реалізація якої передбачає свідоме привласнення вихованцем певної духовної цінності.

##### **1. Когнітивний (пізнавальний) компонент.**

Основна мета цього компоненту полягає в усвідомленні вихованцем змісту і сенсу певної духовної цінності як підґрунтя його приємних переживань.

Він має представляти собою цілісну мікроконцепцію зі своїми процесуальними закономірностями-вимогами, невідворотними для виконання.

Виходячи з положення, згідно з яким слово утримує в собі окрім інформаційної функції й функцію емоційну, всі судження духовного плану, які формулює педагог, мають відзначатися *пристрасністю, піднесеністю, натхненністю*, щоб викликати у вихованців первинні позитивні емоційні переживання. При цьому сила пристрасті має бути досить великою.

У розгортанні духовного спілкування (педагог-вихованці) слід спиратися на принцип опосередкування, за якого конкретна духовна істина подається в ідейних сенсах істини загальної, що стосується взаємин людини з добром і злом.

У цьому контексті особистість може вибудовувати два типи відносин з суспільством.

Перший – тип злагоди, коли особистість користується усіма правами, гарантованими державою, зазнає доброго впливу міжособистісних стосунків.

Другий – тип репресивний, за якого особистість може бути піддана певному формальному покаранню (засудженню на певний термін), а також неформальному – відсторонення від життя групи тощо. На індивідуальному рівні перший тип сприймається

як внутрішнє умиротворення особистості, душевний лад. Другий же тип – як її нещастя, горе. З цими двома типами відносин державного рівня зростаючу особистість слід знайомити, виховуючи будь яку духовну цінність.

Теоретично засадничим і обов'язковим для реалізації виявляється опосередкування, коли конкретна духовна цінність – її і мета і зміст – формулюються у більш високому сенсі всієї етичної сфери.

Так, відносини між батьками і дітьми, що характеризуються чуйністю, слід подати у контексті добродійного життя як такого. Тут необхідно довести до свідомості вихованця цінність духовно-морального життя взагалі.

Кожний вихованець має усвідомити наступне. Окрім батьківщини, де людина народилася й живе, є ще батьківщина, яка забезпечує їй надійність і добродійний прихисток, це батьківщина духовності. Однак ця батьківщина не дається безумовно, її слід здобути гідною поведінкою і працею-служінням на благо інших; і тоді вона прийме людину, по-батьківськи обіймаючи. Це означає, що людина може одержати від батьківщини духовності міцну опору у достойному житті.

Когнітивний компонент у розвиненій формі передбачає розгортання переконувального діалогу вихователя і вихованця на засадах партнерства, справедливості, взаємоповаги, свободи у висловленні суджень у сфері соціально значущих і соціально несхвальних норм і вимог. Тому методичним правилом для вихователя має стати розкриття тієї чи іншої духовної цінності у контексті відповідного полярного утворення. Наприклад, чуйність-черствість, щедрість-скупість тощо. Цим самим вихованець розгортатиме процес розв'язання певної етичної задачі і під керівництвом вихователя займе духовно цінну позицію. Керівництво вихователя у цьому процесі має передбачати аргументацію, яка стосується усіх соціальних зв'язків і ролей вихованця. Тут важливо наголосити, яким чином його духовно-моральна дія відіб'ється на учасниках цих зв'язків і безпосередньо на ньому. Це також стосується і його можливих асоціальних дій.

У таких ситуаціях проявляється закономірність, згідно з якою чим більше коло осіб зачіпає духовно-моральна чи аморальна дія вихованця, тим вищий ступінь її значущості – і позитивної, і негативної. Відтак, ці дії виразно виступають у своїй змістовій сутності й смисловій своєрідності, що активізує процес духовної самосвідомості вихованця.

У межах компетенції когнітивного компоненту надзвичайно важливою є проблема мовленнєвої форми, до якої має долучитись вихованець як суб'єкт осмислення певних духовних істин. Нині переважно використовуються узагальнені духовні тексти, які транслиуються у формі повчання, напучування, переконувальної аргументації. За всієї їх виховної важливості, все ж недоцільно ними обмежуватися.

Слід сповна використовувати духовні тексти особистісної форми. У таких текстах певна духовна цінність, її сутність і особливості перебігу, представлені опосередковано непересічною особистістю, великою національною постаттю, як історія (а часто як драма) її життя. Закономірно, що тут вихованець об'єктивно не може виступати у функції того, хто лише пізнає, а й у функції того, хто переживає. При цьому такі переживання відповідні тим, які переживали великі особистості, утверджуючись у власних духовних цінностях.

У такому значенні вагомим є прийом так званого “духовного хреста”, коли вихованців опускають у глибину роду через окремих представників як носіїв певних духовних набутоків. Здійснюючи цю мандрівку, у вихованця зникає особистісне відчуження від свого родового коріння. Після прямування по родовій вертикалі, він має здолати горизонтальний шлях, вступаючи у мисленнєвий діалог з рідними, близькими, знайомими, які є взірцями духовності у певних її сегментах.

У древньоєврейському тлумаченні “пізнати” означає “тісно злитися”, “об'єднатися” з тим, що пізнається. Таким чином, процес пізнання тут не обмежується процесом чистого осмислення, а й передбачає певне ставлення до його результату. Це кардинальна у виховному плані ідея. Якраз на такої якості пізнання розрахована наша когнітивна мікроконцепція. Її реалізація вимагає перш за все велично-зворушливого



спілкування вихователя з вихованцями у всіх запропонованих закономірностях і вимогах. У результаті цього у них виникне процес злиття, зокрема з духовними цінностями, хоча ще не досить стійкий і сильний. Нарешті, слід відповісти на фундаментальне питання – Про яке конкретно злиття, тобто об'єднання з пізнанням, слід піклуватися, виходячи з сутності когнітивного компоненту? Яка психологічна реальність лежить за процесом об'єднання, і навіщо воно потрібне ?

У першому наближенні функцію об'єднання виконує емоція, точніше переживання емоції як спосіб її існування. Лише емоція мітить, так би мовити, забарвлює той чи інший зміст, ставить його у певне відношення до носія цього змісту: носій стає неіндиферентним, причетним до змісту. Останній виступає значущим для нього, значущою стає об'єктивна духовна цінність: вона привласнюється індивідом, виявляється складовою його внутрішньої духовної картини, на основі якої він будує своє життя.

Прослідкуємо за особливістю емоційного явища, викликаного запропонованою нами технологією введення вихованців у зміст певної об'єктивної духовної цінності. Тут неодмінно проявлятимуться емоції зацікавлення, захоплення, здивування – всі вони супроводжуватимуть процес розуміння сутності й сенсу духовної цінності. Однак за всієї їх важливості вони безпосередньо не роблять значущою для вихованців означену об'єктивну цінність. Ця мета підвласна лише емоції бажання. Воно й має об'єднатися з конкретно-об'єктивною духовною цінністю; а значить вихованець бажатиме її, прагнутиме практично реалізувати бажану цінність, як і безліч інших своїх бажань.

## **2. Емоційно-ціннісний компонент.**

На цьому етапі емоція бажання стає прямим предметом осмислення і об'єднання з конкретною духовною цінністю у процесі суб'єкт-суб'єктної (вихователь-вихованці) взаємодії у напрямі, заданому технологією когнітивного компоненту. Вихователь має виходити з того, що означена емоція уже присутня у психічній організації малюка, і на всіх наступних вікових етапах розвитку особистості відіграє істотну роль. Усе ж тривало перебуваючи у індивідуальному досвіді особистості, вона залишається спонтанною, недостатньо усвідомленою, та головне – пасивною, що знижує, зокрема її духовно розвивальну ефективність. Тож розвивально продуктивним може бути тільки усвідомлене особистістю бажання у сфері діяльності.

Вихователь повинен дати вихованцям наступні знання з огляду на мету емоційно-ціннісного компоненту. Емоцією називають переживання людиною свого ставлення до того, що вона пізнає і робить. При цьому переживання – це процес внутрішнього протікання чогось приємного чи неприємного у формі хвилювання.

Відтак, емоція бажання – це прагнення (поривання) досягти, мати, володіти чимось, вибірково контактувати зі світом людей і світом речей. Від досягнення успіху людина переживає задоволення. З метою вдосконалення самоаналізу у межах емоції бажання вихованець мусить виконати наступне:

*Правило 1.* Відділи себе від переживання бажання і спостерігай його.

*Правило 2.* Простеж як у тебе протікає бажання.

*Правило 3.* Розглянь самого себе бажаним (відчуваю приємне напруження і очікування).

Пізнання вихованцем емоції бажання у сфері духовності передбачає:

а) вичленення того, яким я повинен бути згідно Я-духовного (сукупності духовних цінностей);

б) вияснення того, який я тут і тепер як духовна особистість (я не володію певними духовними цінностями, зокрема конкретною цінністю, над якою нині працюю);

в) встановлення духовної розбіжності і її усвідомлення (мені ще не достає достойних вчинків як здійсненого бажання).

Це, власне, три елементи, з яких складається емоція духовного бажання.

Специфікою емоційно-ціннісного компоненту, який має надати суб'єктивної значущості знанням вихованців певної духовної цінності, є те, що він не є автономним продовженням у часі когнітивного компоненту, а супроводжує його. Це пояснюється тим,

що будь-яка емоція, у тому числі й бажання, може покривати своєю енергією лише щось сприйняте чи пізнане суб'єктом тільки тоді, коли між ними не існує переривчастості, як це буває, наприклад, між сприйманням предмету і його осмисленням.

На основі попередніх знань вихованців про сутність емоцій та особливість емоції бажання, можливе розгортання емоційно-ціннісної діяльності вихованців, підґрунтям якої виступатиме зміст когнітивного компоненту: насамперед його доцільна психовиховна організація. Йдеться про спрямований виклик переживання емоції бажання як породжувальної клітинки духовної цінності.

Таке явище може статися за умови, коли причина, яка має збуджувати бажання, повинна бути сильною. Уточнимо це положення. Під причиною розумітимемо всі засоби, які складають зміст когнітивної технології. Їх сила – це спроможність означених засобів зчиняти у вихованців досить потужний емоційний відгук. Тепер вичленимо конкретні чинники, за допомогою яких відбувається цей емоційно-ціннісний процес.

**1. Чинник виразності.** Незалежно від того, чи у такій ролі виступатиме живе слово, текст, картина – всі вони мусять бути нестандартними, тобто відзначатися оригінальністю, новизною, нетотожністю з певними складовими внутрішнього досвіду вихованця. Тільки за таких умов ці засоби справлятимуть на вихованця виразне емоційне враження, яке фіксується у певному образі. Такі образи-враження його хвилюють, викликають внутрішній неспокій, спричиняють розгортання відповідного рефлексивного процесу. Тож здібність вихователя емоційно вражати дитину – це показник його високої професійної майстерності. Якраз з метою забезпечення цього чинника виховні дії педагога на когнітивному етапі мають відзначатись натхненністю, пристрасністю, зворушливістю у спілкуванні. Суха етична проповідь чи менторство вихователя не сумісні з емоційно-ціннісним впливом на вихованців.

Наголосимо, що вихователь повинен вміло керувати перебігом у вихованців емоційних переживань, направляти їх у потрібне русло.

Науково організована реалізація чинника виразності, як ми вже відмічали, викликає у вихованців емоції зацікавлення, здивування, запалення, захвату, поривання. Вихователь у цьому зв'язку, по-перше, повинен забезпечити усвідомлення їх вихованцями, називаючи їх словесно. По-друге, він об'єднує їх у єдине ціле:

- Подумки сплетить з них “емоційний вінок”.
- Перетворимо тепер цю єдність у емоцію бажання.
- Спробуємо пережити її як це вже ми вміємо.

Так відбувається каналізація ряду приємних емоцій у емоцію бажання долучитися до конкретної духовної цінності.

**2. Чинник духовної віддалі.** Тут вихователю слід розкрити складні відносини, які можуть виникнути у вихованця, коли він з виховною метою долучається до конкретної особистості у формі розповіді про неї чи при читанні відповідного тексту. Велич особистості може поставити вихованця у позицію незбагненності чи меншовартості щодо неї. Тоді ефект ціннісного долучення буде мінімальним, незважаючи на виховну майстерність педагога.

Тому його першочерговим завданням має стати олюднення відносин між великою особистістю і вихованцем. Останній має вгамувати свою дещо хворобливу скромність чи скутість, щоб відбулася його особистісна відкритість перед образом великої людини. Це рівною мірою стосується ситуацій, коли велика людина знаходиться у вітчизняному культурному пантеоні, і коли вона пов'язана з родом вихованця чи взагалі є його сучасником (хоча й меншого рангу величі).

Далі вихователь так спрямовує думку вихованця, щоб він зі всією душевною спрямованістю наблизився до цієї величі з упевненістю і гідністю. Лише тепер можлива робота зі встановлення духовних відмінностей між великою особистістю і вихованцем. Особливо вихователю слід у цьому плані наголосити на тій духовній цінності, яка є предметом виховання. Відтак, у вихованця з'явиться бажання, скорочуючи духовну віддаль, й собі піднятися до духовної цінності.

**3. Чинник переважаючої значущості духовного діяння.** Важливим у емоційно-ціннісній динаміці виховання виявиться те, які смислові відносини складуться у його самосвідомості між великою особистістю – її ім'ям – та її духовними діяннями. На жаль, ці відносини залишаються неусвідомленими ні теоретично, а отже, й залишаються поза межами виховної практики. Справа ще ускладнюється тим, що вихователь часто-густо, апелюючи до непересічної особистості, у якості її атрибутів наводить переважно перелік духовних цінностей. Учинки при цьому залишаються їх фоном. Однак навіть за умови наголошення на вчинках – велич особистості у самосвідомості вихованця центрується навколо його імені (напр., Т. Г. Шевченко). Тож потрібна методична дія з чіткого розмежування вихованцем великої людини як такої та її духовних вчинків як відповідних втілень духовних бажань-цінностей. Тільки тоді необхідне їх рефлексивне об'єднання вихованцем. Оскільки зростаюча особистість лише оволодіває духовними цінностями, то вихователю слід віднайти такі аргументи, щоб вона більшою мірою схилилася перед духовним діянням великої особистості ніж перед її іменем. Це має бути виховним правилом.

**4. Чинник емоційного підкріплення.** Для ефективного використання цього чинника вихователю слід розчленувати виховний процес на найдрібніші його елементи: конкретні судження і їх результати та мікродіалоги. Це дозволяє слідкувати та фіксувати стан емоційних поштовхів вихованця у напрямі протікання емоції бажання, пов'язаного з духовною цінністю. Таким чином, емоційне підкріплення має бути процесуальним. Тут слід використовувати правило, згідно з яким хвалять за дрібні позитивні результати, вихваляють за значні. При цьому акордом має бути колективна емоція радості, яка духовно піднімає кожну особистість.

### **3. Компонент довільного імпульсу.**

Введення цього стану обумовлюється тим, що навіть за досконалого методичного впливу педагога виховні можливості емоційно-ціннісного етапу виявляються обмеженими. Емоція бажання, яка надала певної сили пристрастності об'єктивній духовній цінності як етичному знанню вихованця ще не дозволяє йому відповідально здійснити наступний крок – чинити за сутністю духовної цінності. При цьому не виключені ситуації, коли вихованець здійснює духовно орієнтований вчинок, однак ця дія відзначається спорядичністю і в нього не зберігається прагнення до постійної духовної самореалізації. Виникає, таким чином, ситуація, коли добро, якого хоче вихованець, він реально ще не робить. Можна констатувати, що на рівні самосвідомості зростаюча особистість у такому випадку презентується як Я-духовно бажане, а не як Я-духовно діюче.

Цей перехід, на нашу думку, має забезпечити довільний імпульс, за якого формула Я-бажаю трансформується у Я-повинен (мушу).

Довільний імпульс, про який йдеться, це виявлення духовної рішучості. Зазначимо, що рішучість як вольову якість спорадично виховують лише стосовно досягнення навчальних, трудових, спортивних та інших цілей. Явище ж духовної рішучості у плані виховання більш важке, зважаючи на своєрідність результату. Щоправда у нашій ситуації процес породження духовної рішучості дещо полегшений, оскільки розпочинається не з чистого аркушу, а підготовлений Я-духовно бажаним.

Загальний механізм виховання духовної рішучості як акта самосвідомості, передбачає такі дії:

1. Вихователь працює над таким душевним станом вихованців як *розщепленість* їхніх прагнень, потягів, інтересів, які роблять душевну організацію багатовекторною на даний час. Вихованці мусять самоусвідомити цей стан.

2. Наступна дія – подолання у внутрішньому плані згаданої розщепленості. Вихованець: “Я залишаю усі свої прагнення та інтереси; вони вивільнюють мою самосвідомість”.

3. Далі вихователь має забезпечити процес *зосередженості* (замкненості) вихованців на єдиній меті – необхідності долучитися до певної духовної цінності (як предметі попередніх виховних етапів). Вихователь: “Уявіть себе зосередженими на меті

долучення до духовної цінності”. Вихованець: “Усі свої думки я зосереджую навколо духовної цінності. Я повинен оволодіти духовною цінністю”. Це, власне, його рефлексивна діяльність.

Після такої особистісної позиції вихованця виховні зусилля у формі розгорнутого діалогу слід спрямувати на його Я як таке, що спроможне самостійно, усвідомлено приймати відповідальне рішення стосовно духовної цінності. Саме усвідомлення вихованцем своєї здатності приймати суспільно значущі рішення як цінності є вагомим чинником рішучості у прийнятті духовної цінності. Нехай у цьому плані вихованець відкрито заявить: “Я можу активно діяти й володіти собою, оскільки взяв на себе зобов’язання і не відступлю від нього”.

Центрація рефлексивно спонукальної роботи вихованця навколо духовної цінності і власного Я як інстанції, спроможність якої незалежно від будь яких зовнішніх (і особливо внутрішніх) обставин реалізовувати свою точку зору істотно підвищиться, якщо до такої діяльності вихованець неодмінно долучить відношення “Я – слабкість мого бажання духовної цінності”. Відтепер, у процесі самоаналізу означеного відношення (знову таки під керівництвом вихователя) вихованець компенсує недостатність сили бажання долученням сили вольової рішучості, яка спричиняється самим фактом усвідомленого зіткнення недостатності бажання і відповідного наміру подолати цей емоційний стан.

– Я маю рішуче діяти.

Таким має бути висновок як духовний виклик вихованця.

Отже, на етапі довільного імпульсу відбувається довільне силою рішучості просякнення емоційно збагаченого духовного знання вихованця. І тоді таке знання як цінність переходить у духовне діяння (вчинок).

#### **4. Поведінково-практичний компонент.**

Перебування вихованця на етапі поведінково-практичного компоненту має бути свідченням того, що у нього сформована готовність втілювати привласнену духовну цінність у практичну сферу (і він за певних умов це здійснює). Цей акт називатимемо вчинком. Якраз за допомогою реалізації духовних учинків зростаюча особистість вступає у розгалужену систему соціальних відносин, стає не лише їх суб’єктом, а й суб’єктом власного суспільного життя як учинку.

Розкриємо типологію вчинку за психологічним та соціальним параметрами.

Психологічне вираження вчинку є наступним:

- Вчинок – *слово*. Особистість вербально чинить на інших приємний і корисний вплив, схвально відгукується.
- Вчинок – *думка*. Особистість стосовно інших формулює у внутрішньому плані доброзичливі судження.
- Вчинок – *емоція*. Особистість щодо інших проявляє позитивні емоційні реакції.

Вчинки соціального параметру – це *вчинки-дії*, коли особистість здебільшого задовольняє певні матеріальні та ідеальні потреби іншого чи інших.

Первинними у досвіді зростаючої особистості за соціальним параметром виявляються безпосередні вчинки в межах відносин “Я-тобі”. Визначальною ознакою таких учинків виявляється одночасна просторова представленість двох суб’єктів, що наочно сприймають один одного. Далі виникають безпосередні учинки, які об’єктивують людські відносини “Я-вам”. Характерною ознакою цих відносин є те, що вихованець створює такий виховний результат, який поширюється на певну групу людей.

Психологічно іншими поведінковими ситуаціями є ті, що протікають у межах відносин “Я-заради тебе”. При цьому вчинкові дія розгортається поза безпосереднім сприйманням особистості, яка очікує задоволення власної потреби. Вчинки такої природи кваліфікують як опосередковані. До опосередкованих належать вчинки, що реалізують відносини “Я-заради вас”. Тут зростаюча особистість здійснює суспільно важливий учинок заради інших людей, які на час вияву цього вчинку відсутні. Найвищим проявом такого духовного діяння є патріотизм.

Педагог має спеціально створювати ситуації для вправління вихованців не тільки в безпосередніх, а й в опосередкованих учинках, а вони, з одного боку, мусять об'єктивно та всебічно емоційно їх оцінювати для підвищення стійкості і дієвості. З іншого – суб'єкти вчинків мають здійснювати дії з власного самоцінування.

Наведемо приблизні вчинкові показники гуманістичної спрямованості особистості.

1. Піклується про іншого (інших).
2. Поважає іншого (інших).
3. Не примушує.
4. Не підкоряє.
5. Не ображає.
6. Не принижує.
7. Довіряє.
8. Радиться.
9. Переконає іншого (інших).
10. Гуманно розв'язує конфлікти (йде на примирення).
11. Дотримується справедливості.
12. Намагається зрозуміти, визнати іншого (інших).
13. Не заздрить.
14. Співрадіє.
15. Співсумує.
16. Втішає.
17. Не бажає зла (словесно чи подумки).

Відповідно полярні значення цих вчинкових проявів свідчать про відсутність у особистості здібності чинити добродійно у межах наявних соціально неприйнятних показників.

### **5. Самоціннісний компонент.**

Практичне розгортання означеного компоненту має виступати як супровід поведінково-практичного. Змістовим центром самоціннісного компоненту виступає поняття “самоцінність” як якісне у етико-психологічному вимірі ставлення особистості до самої себе (самоставлення). Діяльність, предметом якої виступає самоцінність особистості, може спричинятись її реальними вчинками. Останні є тими показниками, від яких безпосередньо залежатиме якісна характеристика самоцінування. Зважаючи на змістово складну природу самого явища самоцінності, виділимо її необхідні й достатні типи у цілісному обсязі самоціннісних діянь.

1. *Духовно розвивальна самоцінність* (Відповідно – особистість з духовно розвивальною самоцінністю).

Цей тип самоцінності узагальнено кваліфікуватимемо як *самоздіймання* особистості. Воно об'єктивується у наступних діяннях:

1. Самозадоволення.
2. Самосхвалення.
3. Самопохвала.
4. Радість за себе.
5. Гордість за себе.
6. Любов до себе.
7. Самоповага.
8. Достоїнство (гідність).
9. Вірність своїм цінностям.

Важливо, що у процесі переживання особистістю цих самоцінностей відбувається значне просування в усвідомленні нею Я-духовного і утвердження в ньому. У ситуаціях же переживання певних конкретних духовних цінностей ступінь усвідомленості особистістю Я-духовного виявляється нижчим. Цю закономірність слід враховувати у виховному процесі.

2. *Духовно руйнівна самоцінність*. (Відповідно – особистість з духовно руйнівною самоцінністю).

Вичленений тип самоцінності доцільно узагальнено тлумачити як *самоприниження* особистості. Йому властиві такі діяння:

1. Самозверхність.
2. Самопихатість.
3. Самолюбність.
4. Самовпевненість.
5. Самовелич.
6. Самоспокуса.

Це граничний тип духовно руйнівної самоцінності; він реально проявляється у часткових сполученнях. Наприклад, як самолюбність – самозверхність.

У виховному плані необхідно виходити з положення, згідно з яким не може бути особистостей з чистими типами самоцінності. Річ у тім, що поряд з духовними

утвореннями особистості наявні й негативні. Тож доцільно виокремити особистість зі змішаним типом самоцінності.

3. *Духовно розвивальна самоцінність з духовно корекційними елементами.* (Відповідно – особистість з духовно розвивальною самоцінністю та духовно корекційними елементами).

Показниками цього типу самоцінності виступають:

1. Самообурення.
2. Самозневага.
3. Самоосудження (самокритичність).
4. Каяття (самовідмова).
5. Духовне самозапевнення.
6. Духовне само піклування.

Пам'ятатимемо, що спонуканими (мотивами) розгортання духовно-корекційних діянь виступають духовно розвивальні самоцінності особистості.

Окрім духовної самоцінності, вихованець складає й духовну самооцінку. Він може високо чи помірковано оцінювати себе за свою духовну зрілість, або оцінювати низько за духовну недосконалість. Процес духовної самооцінки має бути керованим, і її слід використовувати у духовному зростанні особистості одночасно з духовною самоцінністю. Слід розуміти, що відмінністю між духовною самоцінністю і духовною самооцінкою полягає у тому, що перша утримує якісні характеристики духовної структури особистості, тоді як друга фіксує кількісні показники духовності.

Запропонована виховна модель сприяє усвідомленню зростаючою особистістю мети бажання, яке не пов'язане з її нижчою природою, а таким, що наближає до високої духовності. Вихованець проходячи через ряд приемних переживань повинен розуміти, що він є духовною сутністю, яку має позитивно цінувати. Вперше розкриті умови, за яких вихованець прямуватиме до духовності, не зустрічаючи відкритого зовнішнього тиску. Його шлях до цієї мети буде відзначатися відносною душевною злагодою і несуперечливістю. Такий його внутрішній стан ніскільки не гальмуватиме переконання, що дійсні цінності – це труднощі, які йому слід здолати.

## **СУЧАСНІ ДІАГНОСТУВАЛЬНІ МЕТОДИКИ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ**

*Журба Катерина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України*

Формування у підлітків національно-культурної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки з огляду на анексію Криму, військові дії на Донбасі, які стали можливі через маргінальні настрої та національну невизначеність значної частини молоді з півдня і сходу України. Виклики, перед якими стоїть наша країна, як то: відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності і відповідальності за долю України вимагають уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують формування у підлітків національно-культурної ідентичності. Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю досягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної аутентичності та традицій. Водночас, формування національно-культурної ідентичності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами і народами, які проживають на теренах України і спрямовуватися на згуртування української нації, створення сприятливих умов для їх розвитку. Важлива роль у цьому плані відводиться позакласній діяльності загальноосвітньої школи, яка володіє відповідними виховними можливостями.

Про необхідність активізації уваги до формування у підростаючого покоління національно-культурної ідентичності йдеться в Законах України “Про освіту”, “Про культуру”, “Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у

XX столітті”, Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», Постанови Верховної Ради “Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді”, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Проекті Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року, Концепції українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін; Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.

У зарубіжних програмах та документах ЮНЕСКО основна увага акцентується переважно на культурних здобутках (Конвенція ЮНЕСКО про значення культурної спадщини для суспільства (2005), Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2010), де пріоритетними є проблеми ідентифікації та національно-культурної ідентичності молоді у європейських країнах, вивченню культурного ресурсу та міжкультурного діалогу). Широку підтримку на теренах ЄС, здобула Програма культурної освіти, розроблена National Advisory Committee on Creative and Cultural Education (NACCCE) in England (2013), в якій основна увага приділяється вивченню традиційної і сучасної культури країни у взаємозв'язках та різних проявах.

Аналіз сучасного стану формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків засвідчив, що на сьогодні ця проблема є надзвичайно важливою.

Непересічне значення у формуванні національно-культурної ідентичності у молодших підлітків є усвідомлення ними себе українцем, часткою великого народу, причетним до української культури, нащадком давньої історії, носієм української мови, що виявляється у любові до України, почутті захищеності і значущості у житті країни, причетності до її долі, почуття обов'язку і відповідальності, правдивості, почутті власної гідності.

Виходячи з цього, система сучасного виховання має бути спрямованою на формування моральних цінностей та відповідних якостей підростаючої особистості. Тому, одним із завдань пошуково-розвідувального експерименту виступило з'ясування ролі національно-культурної ідентичності у моральному становленні та розвитку особистості. Задля цього нами було здійснено:

- а) анкетування і опитування вчителів;
- б) анкетування, опитування, спостереження дітей;
- в) анкетування опитування батьків;
- г) аналіз планів виховної роботи шкіл.

З метою вивчення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків нами була розроблена програма констатувального етапу експерименту.

Зміст програми передбачає визначення експериментальної бази, добір діагностувальних методик і методів вивчення проблеми і за їх допомогою визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності на основі встановлених критеріїв та показників.

Оцінюючи результати навчально-виховної діяльності молодших підлітків, слід виходити з пріоритетної спрямованості взаємодії батьків і школи на формування національно-культурної ідентичності у дітей, що включає:

- **Когнітивний критерій:** визначає усвідомлення ролі України і українців у світі, національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї приналежності до українського народу, причетність до долі України та української національної культури, повага до державних атрибутів та традицій українського народу, знання моральних цінностей українського народу (свобода, любов, гідність, справедливість і відповідальність), свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віра у майбутнє України;

- **Емоційно-ціннісний критерій:** включає прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини, інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі, повага до людей, які проживають і працюють в Україні,

ідентифікація себе з українським народом та робота над собою, бажання прилучитися до моральних цінностей українського народу (свобода, любов, справедливість, відповідальність, гідність), а також відображає основні мотиви патріотизму у молодших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, її саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.;

- **Діяльнісний критерій:** визначає поведінку індивіда та дієву любов до рідного краю, використання української мови, повагу та толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що населяють Україну та визнання їх заслуги у розбудові України, прояви готовності відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної української культури, сепаратистським настроям, активна участь у суспільно громадській і добродійній діяльності, відстоювання своїх прав, активна громадянська позиція.

*На констатувальному етапі експерименту ставились завдання:*

- визначити критерії і показники рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах;

- з'ясувати ступінь розуміння молодшими підлітками понять „національно-культурна ідентичність”, „гідність”, „свобода”, „відповідальність”, „справедливість”, „любов” і усвідомлення їх необхідності у житті нації;

- основні труднощі і проблеми у сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах;

- виявити рівні сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків.

*Експериментальне дослідження здійснюватиметься в чотири етапи:*

- розробка програми констатувального етапу експерименту;

- безпосереднє проведення констатувальних зрізів за діагностувальними методиками;

- узагальнення результатів констатувального експерименту;

- визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності у молодших підлітків.

Для розв'язання завдань констатувального експерименту пропонується комплекс діагностувальних методів, таких як: анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ю, незалежні характеристики, незакінченого речення, інтелектуальної гри, мозкового штурму, дискусії, обговорення, аналіз проблемних ситуацій, творчих завдань, творів-роздумів, проектів, вправ, роботи з картками, роботи у групах, педагогічного спостереження, тестування, вивчення документів і матеріалів навчально-виховної роботи класних керівників, що забезпечило б достовірність і об'єктивність показників.

Педагогічна діагностика констатувального експерименту спиратиметься на критерії, які визначені нами, зважаючи на структуру поняття „національно-культурна ідентичність”.

Виходячи з нашого розуміння національно-культурної ідентичності та враховуючи особливості молодшого підліткового віку, нами визначено такі компоненти, критерії та показники в оцінюванні рівнів сформованості національно-культурної ідентичності. Відповідно до компонентів, критеріїв та показників ми передбачаємо такі ймовірні рівні сформованості національно-культурної ідентичності: високий, середній і низький.

Молодші підлітки з *високим рівнем* сформованості національно-культурної ідентичності мають добрі знання про історію і національну культуру України, сучасні політичні і державні процеси, уміють їх аналізувати та оцінювати їхню роль у житті країни та окремої людини. Мають уявлення про народні звичаї, традиції та обряди, люблять українську мову, шанують символи України. У своїй поведінці орієнтуються на цінності любові, свободи, справедливості, гідності і відповідальності. Діти цієї групи усвідомлюють свою приналежність до українського народу, мають добре розвинені почуття національної гордості, любові до Батьківщини. Діти цієї групи добре знають свої права і обов'язки і вміють їх відстоювати. Школярі беруть активну участь у житті класу, школи, у прийнятті моральних рішень та виконанні доручень.



Для молодших підлітків із *середнім рівнем* сформованості національно-культурної ідентичності характерним є добрий розвиток моральних якостей, почуття справедливості, гідності, любові, свободи щодо себе та вибіркове ставлення до інших. Національно-культурна ідентичність визначається ставленням оточуючих, впливом власної самооцінки і самосприйняття і коливається у межах від хизування, зверхності до почуття невдоволення своєю етнічною приналежністю. Такі діти потребують спонуки і заохочення у постійному послуговуванні українською мовою, вивченні української історії, народних традицій, звичаїв та обрядів. Слід відмітити ситуативні та конформістські мотиви, які переважають у поведінці дітей, висловлювання часом діаметрально протилежних суджень. Також учні цієї групи виявляють відповідальність, якщо є контроль з боку дорослих, не завжди дотримують слова, не готові протистояти приниженню власної чи національної гідності.

Молодші підлітки з *низьким рівнем* мають обмежені або не завжди вірні знання про історію України, її національну культуру, моральні цінності. Послугуються українською мовою лише у школі, свідомо ігноруючи її у побуті та у спілкуванні з однолітками. У майбутньому не виявляють інтересу до життя в Україні, байдужі до подій, що відбуваються в Україні. Розмитість і несформованість національно-культурної ідентичності є причиною національної меншовартісності та захоплення іншими культурами, прагнення ідентифікувати себе з ними. Діти цієї групи легко підпадають під вплив ворожих ЗМІ, що спричинює послаблення, а то й зміну національно-культурної ідентифікації, спотвореного розуміння моральних цінностей. Слабкий інтерес до національної культури, нерозвинені навички самокерівництва, високий рівень звинувачень інших та життєва пасивність визначають схильність приписувати відповідальність за власні невдачі іншим, без намагання щось змінити у собі, а також характеризують високу конфліктність у стосунках з дітьми інших національностей. Моральні рішення приймають спонтанно або за підказкою інших. Не здатні самотійно вирішувати власні проблеми. Виявляють байдужість або пасивність у житті класу і школи.

Отже, визначені нами критерії і показники сприятимуть об'єктивній констатації досліджуваного явища.

Кількісні та якісні результати вищеназваних аналізів ми передбачаємо здійснити у 2017 р., однак, попередньо проведене опитування педагогів на різних масових заходах, дає підстави стверджувати відсутність у більшості педагогів і вихователів системи роботи з формування національно-культурної ідентичності у дітей молодшого підліткового віку. Це викликано як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами розвитку теорії і практики сучасного виховання і пов'язано з реаліями життя (агресією РФ на сході України, анексією Криму, сепаратистськими настроями, непослідовною політикою уряду, невизначеністю статусу української мови) і педагогічної практики, що ставить перед сучасними вихователями нові виховні завдання, які потребують теоретичного і організаційного рішення, що зумовлено актуальністю програми національно-культурної ідентичності. Це змушує освітян переглянути освітні і виховні цілі, звернутися до проблем формування національно-культурної ідентичності, які є адекватними сучасним запитам і вимогам суспільства.

Доцільними, на наш погляд, є проведення семінарів – практикумів для педагогів з метою ознайомлення з теоретичними надбаннями з питань формування національно-культурної ідентичності.

Задля цього впродовж 6 місяців в експериментальних школах передбачається проведення циклу семінарів – практикумів на тему: “Формування національно-культурної ідентичності в учнів 5-6 класів: тенденції, виклики, реалії”. Тут можуть використовуватися і такі форми роботи, як лекція – огляд педагогічних творів етичного спрямування, лекція – бесіда, семінар, практичне заняття, тренінг, перегляд відкритих занять тощо. Де передбачається ознайомити слухачів з такими питаннями:

- Національно-культурна ідентичність: проблеми і виклики сьогодення.
- Роль вчителя у формуванні національно-культурної ідентичності підлітків.
- Вікові специфіка формування національно-культурної ідентичності підлітків.

- Специфіка формування національно-культурної ідентичності дітей підліткового віку в умовах сім'ї.

- Українська мова у спілкуванні сучасних тинейджерів.

- Методика роботи з молодшими підлітками у позаурочній діяльності.

- Обговорення проблемних ситуацій та моральних дилем з формування національно-культурної ідентичності на виховних годинах у 5-6 класах.

- Залучення учнів 5-6 класів до учнівського самоврядування. Основи дитячого парламентаризму.

- Залучення батьків до формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків у школі.

Національно-культурна ідентичність формується у процесі безпосередньої участі школярів у навчально-виховних заходах, що здійснюються не лише на уроках, а й у позаурочній діяльності.

Позаурочні виховні заходи такого спрямування мають опиратися на знання, здобуті на уроках, які мають поглиблюватись і поширюватись, будуватися за певною системою, враховувати принципи послідовності, наступності, вікові та індивідуальні особливості школярів 5-6 класів, їх інтереси та ціннісні орієнтації.

Позаурочна діяльність, спрямована на формування національно-культурної ідентичності у молодших підлітків, має сприяти формуванню стійких переконань, розвивати їхню ініціативу, дисциплінувати їх, впливати на розвиток почуттів, моральних якостей, ідеалів. У позаурочній діяльності молодші підлітки вчаться вирішувати практичні завдання, розв'язувати життєві проблеми.

Залучаючи батьків і дітей до позаурочної діяльності, вчителі повинні будувати її таким чином аби вона зацікавлювала усіх суб'єктів виховного процесу, будила бажання брати участь у цій діяльності.

На наш погляд важливим бачиться анкетування учнів, яке допомогло виявити їх інтерес до позанавчальної діяльності, рівень сформованості національно-культурної ідентичності тощо.

Наводимо анкети для учнів:

#### ***Анкета «Україна і українці»***

*Дорогий Друге! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щирі і відверті відповіді. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!*

1. З чим у тебе асоціюється Україна?
2. Як можна охарактеризувати українців?
3. Якими бачать українців інші народи?
4. Чим мають пишатися українці?
5. Що потрібно для того, щоб Україна зайняла гідне місце серед європейських держав?
6. Що негативно позначається на іміджі нашої країни?
7. Що потрібно зробити українцям, щоб наша країна стала ще кращою ?

#### ***Анкета «Український вибір».***

*Дорогий Друге! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щирі і відверті відповіді. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!*

1. Що має робити народ, щоб не зникнути і не стати частиною іншого народу?
2. Які цілі перед собою має ставити український народ?
3. Про що завжди мають пам'ятати українці?
4. Які національні інтереси мають об'єднувати усіх українців?
5. Хто для тебе є національним героєм і чому?
6. Що для тебе Україна в одному реченні?

### **Анкета для учнів «Свобода».**

*Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щиру і відверту відповідь. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!*

1. Чому за свободу люди готові покласти власне життя?
  - А. Тому, що без свободи життя втрачає смисл.
  - Б. Тому, що свобода є важливою умовою життя і діяльності людини.
  - В. Тому, що хочуть перемін і їх не влаштовують більше ті обмеження, які є у їхньому житті.
2. Чи є для тебе свобода смисложиттєвою цінністю?
  - А. Тому, що свобода надає можливості вибору
  - Б. Свобода ні в чому не обмежує
  - В. Дає усвідомлення непідзвітності і непідконтрольності.
3. Що може вартувати більше свободи?
  - А. Життя людини.
  - Б. Нічого.
  - В. Багатство.
4. Як можна захистити свободу?
  - А. Тільки цивілізованим способом.
  - Б. Тільки у боротьбі.
  - В. Вона дана від природи.
5. Чи існують межі у свободи?
  - А. Свободу обмежують правилами, законами.
  - Б. Свобода не має меж.
  - В. Свобода – це відповідальність.

### **Опитувальник «Яка моя національно-культурна ідентичність?»**

*Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щиру і відверту відповідь. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!*

№	Запитання	Так	Скоріше так	І так, і ні	Скоріше ні	Ні
1	Я люблю свій народ але й цікавлюсь життям інших народів					
2	Я хотів би мати іншу національність і жити в іншій країні					
3	Права нації вище, ніж права окремої людини					
4	Спілкування з іншими етносами і народами як правило призводить до непорозумінь					
5	Я байдужий до долі свого народу чи нації					
6	Я із задоволенням спілкуюся з представниками різних націй та етносів					
7	Я вважаю, що мій народ більш талановитий та обдарований, аніж інші					
8	Я ніколи не задумувався про роль українського народу у світі					
9	Я завжди спілкуюся українською					

	мовою					
10	Мене не цікавить українська культура і історія					
11	Україна повинна бути тільки для українців					
12	Я соромлюся бути українцем					
13	Людина є найвищою цінністю нації					
14	Усі народи і етноси, що проживають в Україні складають український народ					
15	Я розмовляю українською мовою тільки у школі					

### **Творчі завдання**

#### *Творче завдання №1*

Підкреслити ті твердження, які на твій погляд є вірними. Пояснити свій вибір. Чому ти так вважаєш?

- Батьківщина тільки одна.
- Людина має обов'язок перед нацією і народом, але держава не має жодних зобов'язань перед державою ?
- Держава повинна забезпечити права і свободу кожній людині.
- Закон потрібен для того, щоб регулювати стосунки між людьми.
- Кожна людина може чинити, як хоче.
- Стався до інших так, як тобі хотілося, аби ставились до тебе.
- Люди повинні допомагати і піклуватись одне про одного не чекаючи на допомогу з боку держави.
- Любов до України починається з рідної домівки.
- Люди повинні поважати права інших.
- Якщо мені чогось хочеться, я не думаю про те, чи законні мої дії.
- Я беру все що мені подобається?
- Я не прощаю кривди і знайду момент аби помститися.
- Усі обманюють, не варто цим перейматися.

#### **Творче завдання «Вибери вірне твердження»**

- Свобода – це коли можна все.
- Свобода не знає ніяких обмежень.
- Свобода передбачає повагу прав і потреб інших людей.
- Свобода є усвідомленою відповідальністю.
- Людина на може бути вільною, бо весь час від когось залежить.
- Все, що робить людина визначено Богом.
- Свобода для людини – важкий тягар.
- Свобода є необхідною умовою повноцінного життя людини.
- Свобода і відповідальність – несумісні.

#### **Розв'язання проблемних ситуацій.**

1. На дитячому фестивалі діти з різних країн намагались якнайкраще представити свою країну. Вони співали, танцювали, розповідали вірші. Як ви думаєте, яким чином було б найкраще представити Україну.

2. Якось у таборі відпочинку увечері діти розповідали про міста і села, звідки вони приїхали. Нарешті дійшла черга і до тебе. Про що би ти розповів?

3. Спілкуючись між собою діти виявляли захоплення країнами, з яких вони приїхали. Але таке захоплення згодом переросло у бажання покритикувати інші країни. Щоб ви порадили дітям?

4. Вас звинуватили у тому, що всі українці скупі, хазяйновиті, люблять добре попоїсти, індивідуалістичні? Яким чином ви спробуєте подолати негативні стереотипи?

#### **Робота у групах**

1. Які ви знаєте рослинні символи України .
2. Придумати символ для кожної області України. Створити свою мапу України.
3. Скласти список 10 найвідоміших винаходів українців.
4. Намалювати українську хату та предмети побуту українців.

#### **Вправа «П'ять сходинок»**

Яких п'ять сходинок потрібно пройти, щоб стати справжнім українцем? Поміркуйте і підпишіть кожну сходинку. Розкажіть, що потрібно зробити, щоб цей шлях був успішним.

#### **Вправа «Мій герой»**

Дітям пропонується назвати історичну чи відому особистість, якою вони захоплюються і відповісти на такі запитання:

1. Назви якості, які найвлучніше би характеризували названу тобою особистість.
2. Які цінності є провідними для цієї людини?
3. Що ця особистість відстоювала? Проти чого вона боролась?
4. Яким чином ця людина досягла успіху? Що для цього вона робила?
5. Що би ти хотів вчинити подібно до обраної тобою особистості?
6. Чи захоплюєшся ти цією особистістю? Чим саме?

#### **Вправа «Найкраща характеристика»**

Попросіть учнів записати 10 речей, які найкраще характеризують українців (переконавання, предмети, вчинки). Навпроти вільно обраних цінностей проставити літеру А, навпроти тих, які вони поважають – літеру Б, навпроти тих, які активно втілюють у життя – В.

#### **Запитання до виконаного завдання.**

1. Чи є у переліку ваших цінностей такі, які відповідають трьом критеріям (вільно обираються, високо поцінуються і втілюються у життя)?
2. Чи важко було визначитись з тим, що ви цінуєте.

#### **Методика "Національні стереотипи" (К.І.Чорна)**

Мета: виявити рівень сформованості в школярів ціннісного ставлення до інших народів.

#### Інструкція

Вам буде запропоновано список представників різних національностей. Назвіть характерні, на вашу думку, риси особистості та поведінки типового представника кожної з національностей (обов'язково п'ять властивостей для кожного).

#### Текст методики

1. Американець ...
2. Німець ...
3. Росіянин ...
4. Українець ...
5. Грузин ...
6. Типовий представник вашої національності (вказіть якої саме ...).

Повідомте про себе: стать ... вік ... національність: батька ..., матері ..., моя... місце народження ... Місце проживання ..... років ... (місто, область, країна) і зараз...(місто, область, країна).

#### Коментар

По характеру відгуків про представників різних національностей можна робити висновки про сформованість ціннісного ставлення до інших народів. 5 груп толерантних характеристик свідчать про високий рівень сформованості даної риси, 4 групи - про середній, нижче - про низький. Якщо у групі характеристик для кожного представника різних національностей зустрічається хоча б один нетолерантний відгук, то цю групу характеристик не можна зараховувати.

### ***Метод незакінчених речень.***

1. У моєму розумінні Україна, це...
2. Усіх українців об'єднує ...
3. У моєму розумінні обов'язок перед Батьківщиною, це...
4. Людина, яка любить свою Батьківщину ніколи...
5. Держава повинна гарантувати кожній людині...
6. Я маю право...
7. Найбільше я люблю...
8. Справедливість – це...
9. Відповідальність...
10. Я хочу, щоб Україна...
11. Бути громадянином означає...
12. Україна на шляху до...
13. Свобода для українця...
14. Я вірю, що Україна...

### ***Теми для творів – роздумів.***

1. Я люблю Україну
2. Доля України – шлях до перемоги.
3. Свобода і справедливість найперші чесноти українців.
4. Ми відповідальні за долю України.

### ***Метод проектів***

1. Боротьба за українську мову.
2. Слова, які ми позабули.
3. Життя в Україні в сиву давнину.
4. Українська традиції та обряди та їх роль у світогляді українців.
4. Історичні місця і легенди України.
5. Наукові винаходи і відкриття українців.
6. Іноземці про українців і Україну.
7. Народи, які з давних часів проживали на теренах України.

### ***Прочитайте висловлювання і розкрийте їх зміст.***

1. Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається. (Олесь Гончар)
2. Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. (Костянтин Ушинський)
3. Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя. (Франсуа Вольтер)
4. Ми б'ємось за те, чому нема ціни в усьому світі, — за Батьківщину. О. Довженко «Україна в огні»
5. «Бути українцем – це значить бути постійно в стані доказування свого права на існування». (Володимир Винниченко)
6. Свою Україну любіть. Любіть її... Воврем'я люте. В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть. (Т. Шевченко).

### ***Теми для дискусій.***

7. Що означає бути українцем?
8. Чи може бути Україна світовим лідером?
9. Любов до України – обов'язок чи поклик душі?

### ***Тести online для діагностики.***

- «З якого регіону вишиванка»  
([24tv.ua/z\\_yakogo\\_regionu\\_vishivanka\\_test\\_na\\_natsionalnu\\_identicnist\\_n816220](http://24tv.ua/z_yakogo_regionu_vishivanka_test_na_natsionalnu_identicnist_n816220))
- «Як добре ви знаєте Україну»  
([http://24tv.ua/yak\\_dobre\\_vi\\_znayete\\_ukrayinu\\_test\\_n719603](http://24tv.ua/yak_dobre_vi_znayete_ukrayinu_test_n719603))
- «Як добре ви знаєте українську мову»  
(<https://1plus1.ua/snidanok-z-1-1/novyny/test-ak-dobre-vi-znaete-ukrainsku-movu>)

«Як добре Ви знаєте Київ?»

(<https://moemisto.ua/kyiv/yak-dobre-vi-znaete-kiyiv-test-dlya-znavtsiv-stolitsi-28732.html>)

«Що ви знаєте про столицю України?»

(<http://fakty.ictv.ua/ua/lifestyle/20170527-1585618/>)

«Як добре ви знаєте українські традиції та звичаї?»

(<https://znaj.ua/tests/yak-dobre-vy-znayete-ukrayinski-tradyciyi-ta-zvychai>)

«Що ви знаєте про національний одяг?»

(<http://rivne1.tv/Info/?id=72576>)

«Як добре ви знаєте маленькі міста України?»

(<http://ua-travels.in.ua/2016/10/19/test-yak-dobre-vi-znavete-malenki-mista-ukraïni/>)

Таким чином, використання сучасних діагностувальних методик у виховному процесі загальноосвітніх шкіл може здійснюватися з метою вивчення тенденцій, реального стану формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків з метою покращення виховання підростаючого покоління.

#### Література

1. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості / Іван Дмитрович Бех // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4 (81). – С. 42–49.
2. Журба К.О. Виховання патріотизму молодших підлітків у взаємодії сім'ї і школи: наук.-метод. посібн. / К. О. Журба // Класний керівник. – №11-12 (95-96). – 2011. – 63 с.
3. Назаренко Г. А. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в сучасному навчально-виховному закладі: методичний посібник / [Г.А.Назаренко, К. І. Чорна та ін.; за заг. кер. Г.А.Назаренко]. – Черкаси: видавництво ЧОППОП, 2011. – 133 с.
4. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: Монографія / Григорій Філіпчук. – Чернівці: Друк Арт, 2016. – 304 с.
5. Шкільна І.М. Патріотичне виховання старших підлітків у позаурочній діяльності: наук.-метод. посібн. / І. М. Шкільна // Класний керівник. – № 13-14 (97-98). – 2011. – 47 с.

## СУЧАСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

*Шкільна Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України*

Пошук і збереження власної автентичності є актуальним не лише для України, а й для всіх націй і країн. Питання про становлення особистості, її ціннісну сферу, навички та ставлення до свого власного життя є життєво важливим. У цьому плані національно-культурна ідентичність є певною призмою, через яку проглядають чимало аспектів сучасного українського життя разом з проблеми нації й національного самовизначення.

Поняття „національно-культурна ідентичність” є складною категорією, що опирається на: історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, національні цінності та патріотизм. Усвідомлення особистістю власної належності та схожості до представників певної нації, а також відмінностей від представників інших націй є важливим чинником міжнаціональних відносин.

Зазначена проблема була ґрунтовно досліджена відомим психологом І. Бехом і висвітлена у статті „Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості”, вчений вважає, що ідентичність – це внутрішній, суб'єктивний стан особистості, у якому виражається усвідомлення нею себе як своєї стійкості особистості, як самототожності, переживання постійно наявного Я, його збереження. Зазначив, що якраз переживання є

досить важливою характеристикою особи стосовно її ідентичності.

Національно-культурну ідентичність М. Козловець у своїй праці „Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації”, розглядає через належність особи до „народу”, який визнає за „націю”. При цьому виокремлює аспекти: людські переконання (сприйняття членами нації один одного як співвітчизників); спільне історичне минуле, сучасне й уявлення про спільне майбутнє; спільні дії, постійне проживання в одній країні та спільний національний характер [2,57–68].

Національно-культурна ідентичність передбачає формування у старших підлітків національного світогляду, національної культури, мови, національної ідеї, стійких моральних цінностей. Приналежність підлітка до певної культури, визначає його стиль життя.

Головним мотиваційним фактором життєдіяльності підлітка виступає його самоактуалізація. Прагнення до більш повного виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей у підлітків виражається через ставлення до сфер самоактуалізації, спрямованості особистості до творчості, самостійності, в активності життєвої позиції, в їхньому ставленні до майбутнього. При цьому досить чітко простежується відмінність характеру і спрямованості самоактуалізації підлітків залежно від конкретно історичних умов функціонування суспільства і особливостей організації життєдіяльності цієї вікової групи.

У підлітковому віці формується духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод.

Виходячи з цього, національно-культурна ідентичність сьогодні є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистості, яка своєю активною любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємної любові від неї з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювався на моральній основі.

Основними принципами формування національно-культурної ідентичності підлітків є:

- *гуманістичний принцип*, що полягає у визнанні людини найвищою цінністю, розумінні дитини, доброзичливому ставленні до неї, довірі, прийнятті дитини такою, якою вона є, зміні її поведінки через позитив;
- *індивідуальний принцип* утверджує унікальність і неповторність внутрішнього світу кожної дитини, визначає її Я-концепцію, інтереси, потреби у житті;
- *принцип неперервності* характеризує процес виховання як такий, що триває протягом усього життя людини;
- *принцип цілісності* консолідує зусилля усіх суб'єктів виховання в одну систему;
- *принцип наступності*, що забезпечує передачу із покоління в покоління досвіду засвоєння національних цінностей, які є базисом виховання і розвитку дитячої особистості;
- *принцип культуровідповідності*, за яким формування національно-культурної ідентичності здійснюється відповідно до культурних умов України;
- *принцип природовідповідності*, тобто формування національно-культурної ідентичності у дітей підліткового віку з урахуванням їх індивідуальних особливостей, темпераменту, якостей, нахилів, здібностей, вікових особливостей, природних умов, соціального оточення, народних традицій тощо;
- *принцип педагогічної компетентності*, що полягає у доцільному використанні педагогічних форм, методів, доборів змісту, педагогічній тактовності у процесі формування національно-культурної ідентичності;
- *принцип стимулювання* визначається вірою у сили і здібності дитини, її здатність досягти високих результатів, заохоченням до самоорганізації, самовиховання і самовдосконалення .



Дослідження стану сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позаурочній діяльності в теорії і практиці педагогічної науки здійснювалось на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

Для аналізу і оцінки сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності, ми визначили, якого саме прояву сформованості чекаємо від школярів на даному рівні вікового розвитку та їх особистого становлення. Для цього необхідно було розробити критерії та показники сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків. Дослідження вчених переконують, що правильно визначити і застосувати критерії сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків – це означає знайти дієвий засіб підвищення ефективності процесу формування у дітей старшого підліткового віку національно-культурної ідентичності. Тут ми вважаємо за доцільне керуватись нормативними документами, а також дослідженнями вчених у галузі вікової психології та педагогіки.

У якості базових моральних цінностей, що характеризують національно-культурну ідентичність особистості, рівень її сформованості, нами були визначені – СВОБОДА, ЛЮБОВ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ГІДНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Для вивчення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності нами була складена програма методики дослідження. Зміст програми передбачав визначення експериментальної бази, добір форм та методів дослідження, визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності на основі встановлених критеріїв та показників. Дані завдання розв'язувались у ході констатувального етапу експерименту.

Отже, мета констатувального етапу експерименту дослідження – визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності, виявлення особливостей формування національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності.

Завдання констатувального етапу експерименту:

- визначити критерії та показники сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності;
- з'ясувати ступінь розуміння старшими підлітками поняття „національно-культурна ідентичність”;
- визначити рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності;
- експериментально перевірити ефективність діяльності вчителів з формування у старших підлітків національно-культурної ідентичності.

Оцінюючи результати виховної діяльності старших підлітків, слід виходити з пріоритетної спрямованості організації позакласної діяльності у дітей, що включає:

- **Когнітивний критерій** визначає усвідомлення ролі України й українців у світі, національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї приналежності до українського народу, причетність до долі України та української національної культури, повага до державних атрибутів та традицій українського народу, знання моральних цінностей українського народу (свобода, любов, гідність, справедливість і відповідальність), свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віра у майбутнє України;

- **Емоційно-ціннісний критерій** включає прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини, інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі, повага до людей, які проживають і працюють в Україні, ідентифікація себе з українським народом та робота над собою, бажання прилучитися до моральних цінностей українського народу (свобода, любов, справедливість, відповідальність, гідність), а також відображає основні мотиви патріотизму у молодших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, її саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.;

- **Діяльнісний критерій** визначає прив'язаність і любов до рідного краю, використання української мови, повагу та толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що населяють Україну та визнання їх заслуги у розбудові України, готовність відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної української культури, сепаратистським настроям, брати активну участь у суспільно громадській і добродійній діяльності, готовність відстоювати свої права і свою громадянську позицію.

З метою виявлення сформованості знань старших підлітків про національно-культурну ідентичність, нами було використано ряд діагностичних методик. У ході діагностування, з метою отримання інформації про рівень знань та усвідомлення сутності моральної самосвідомості учнями 7–8-х класів, ми використовували методи анкетування, пілотажної бесіди, мозковий штурм, незакінчені речення, вправи, тести тощо. Адже, розмірковуючи над відповіддю, старших підлітків через самооцінку, самоусвідомлення, самопізнання, самовдосконалення, спонукали і стимулювали до глибокої внутрішньої роботи над собою.

#### *Анкета для учнів 7–8-х класів*

1. Що таке національно-культурна ідентичність особистості?
2. Чи вважаєш ти себе патріотом?
3. Що ти вкладаєш у поняття „гідність”?
4. Як ти розумієш відповідальність?
5. Що для тебе є свобода?
6. Яку людину ти можеш назвати справедливою?
7. Справедливість проявляється в...
8. Любов – це...?
9. Де ти можеш себе добре проявити?
10. Що це означає бути людиною для себе?

#### *Анкета для учнів 7–8-х класів*

7. Як ви розумієте поняття «свобода»?
8. Яка особистісна якість для вас є найважливішою?
9. Які якості людей викликають у вас відразу?
10. Яких якостей ви хотіли би позбутися?
11. Як ти розумієш поняття „самопізнання”.
12. Чим ти відрізняєтесь від однолітків?
13. Що на твою думку, означає бути відповідальним?
14. Яке має значення відповідальність у житті людини?
15. У чому проявляється відповідальність?
16. Чи доводилося тобі проявляти відповідальність і за яких обставин?
17. Справедливість це ...
18. Які додаткові моральні знання ти хотіла/в би отримати?

#### *Анкета для учнів 7–8-х класів*

1. На твій погляд:  
Національна культура – це... \_\_\_\_\_  
Відповідальність... \_\_\_\_\_  
Любов до Батьківщин... \_\_\_\_\_  
Національна ідея – це \_\_\_\_\_  
Ідентичність... \_\_\_\_\_
2. Хвилює тебе майбутнє України, від кого залежить її доля?
3. Які вчинки викликають у тебе захоплення?
4. Що тобі хотілось би здійснити у своєму житті?
5. Що означає любити людей?
6. Чи можна любити людей і не любити себе?
7. Що означає любити себе?
8. Хто є твоїм ідеалом? Чому?

Старші підлітки з почуттям відповідальності, як структурного компонента національно-культурної ідентичності мають бути відповідальними як перед собою так і перед іншими. Щоб дізнатися про сформованість цих показників, використовуємо мозковий штурм „Що заважає людям поводитися відповідально?”

***Мозковий штурм „Що заважає людям поводитися відповідально?”***

Вчитель пропонує учням висловити свої думки про те, що заважає людям поводитися відповідально, і записує відповіді на дошці.

Після проведення мозкового штурму слід узагальнити відповіді учнів і дати (в разі потреби) подану нижче інформацію.

- Перешкоди на шляху до відповідальної поведінки.
- Бути с самим собою важко.
- Тільки егоїсти роблять те, що хочуть.
- Чому я маю визнавати заслуги інших.
- Мені соромно говорити те, що я думаю про себе.
- Якщо хтось відмовляє мені, це означає, що він мене не поважає.
- Важко оцінити себе самому.
- Зарозумілість так само шкодить стосункам, як і надмірна сором'язливість.
- Я не хотів би говорити про свої думки й почуття, бо не хочу турбувати інших своїми проблемами.

У ході констатуючого експерименту велика увага приділялась бесідам з проблем моральної поведінки, зокрема здійснення моральних вчинків. Під час таких бесід підлітки діляться своїми думками, почуттями, наводять приклади з власного життя, що давало можливість краще зрозуміти їх моральний світ.

***Пілотажна бесіда з учнями 7–8-х класів***

1. Як ти розумієш поняття «моральні цінності»?
2. Чому так важливо поважати себе?
3. Люди досягають більше, якщо вірять в себе.
4. Поважати себе означає залишатися собою за будь яких обставин.
5. Як ти ставишся до себе, так і ставитимуться до тебе й інші.
6. Поважати себе означає намагатися бути кращим, ніж ти є.
7. Поважати себе означає поважати інших.
8. Бути чесним із самим собою.
9. Бути справедливим – це...
10. Сходинки до самоповаги.
11. Наведи конкретні приклади прояву гуманності.
12. Я творець власного життя.
13. Чи завжди ти правдивий перед собою.
13. Як ти розумієш вислів «Свобода в поведінці».
14. Відповідальність – оберіг життя
15. „В світі немає нічого досконалішого, ніж людина,» пояснить словаарабського філософа Абдулла Сарацина.

Позитивний вплив на формування національно-культурної ідентичності старших підлітків мало виконання творчих завдань, різноманітних вправ, інтерв'ю. Працюючи над вправами, діти виконують багаторазові дії, тобто тренуються у застосуванні моральних принципів на практиці. Таким чином вони поглиблюють свої знання про моральні цінності та національні цінності, шліфують відповідні уміння і навички, розвивають критичне мислення і творчі здібності.

***Творче завдання***

1. Скласти маршрут подорожі „Запрошуємо до України”.
2. Презентація „Сто чудес України”.
3. Презентація „Видатні українці”.
4. Дай пораду своїм ровесникам.
5. Складіть пам'ятку «Як бути відповідальним».

6. Чому Сократ радив "Пізнати самого себе".
7. Дітям пропонується скласти розповідь про відому особистість, якою вони захоплюються.

### ***Вправа „Мої позитивні якості”***

Кожна людина має свої позитивні якості, які визначають успішне спілкування з іншими. Іноді людина навіть не усвідомлює того прекрасного, що в неї закладено. Якщо ви з'ясуєте це, то підвищите свій рівень самоповаги.

Спочатку пригадайте, що ви робите добре, чим пишаєтеся, згадайте свої успіхи в минулому. Запишіть: „Мої досягнення – це...”.

Тепер розділіться на пари. Кожен по черзі має розповісти про свої досягнення. Після цього поміркуйте з партнером над тим, які саме чесноти сприяли вашому досягненню успіху. Запишіть: „Мої найкращі якості – це...”.

Тепер кожен читає і називає свої позитивні якості, а потім вчитель запитує у всіх „Які ще чесноти ви можете назвати?”, „Що заважає використовувати свої позитивні якості тому чи іншому учневі”.

### ***Вправа „Мені в собі не подобається...”***

Учні пропонується закінчити речення: „Мені в собі не подобається...”

Після закінчення вправи запитання до учнів:

- Чи все з того, що ви написали, хотілося б змінити? Чому?
- Чи робив ти спроби працювати над собою?

А тепер заміни те, що не подобається, не бажане. Як на вашу думку, у реальному житті що необхідно зробити, щоб стати кращим?

### ***Вправа „Чого бажаю я та чого очікують від мене інші”***

У двох стовпчиках напишіть:

1. Що насправді я роблю та бажаю робити для розвитку та процвітання України.
2. Чого очікують від мене оточуючі.

Запитання до учнів:

Чи співпадають написи у двох стовпчиках?

Чому саме так відбувається?

Щоб ви бажали змінити?

Що для цього потрібно зробити?

### ***Вправа „Застереження нащадкам”***

Вчитель пропонує дітям об'єднатися у групи з 3-4-х учнів скласти і записати на ватмані «Застереження нащадкам». У застереженні діти повинні вказати чому і яким чином потрібно уникати екологічних катастроф, як Чорнобиль, бойових дій, як на Сході України, до яких наслідків це може призвести. На виконання завдання 10-12 хвилин. По закінченні кожна група знайомить присутніх з своїм проектом. Всі проекти діти обговорюють.

Практичне значення для старших підлітків у формуванні національно-культурної ідентичності мають тести. Метод тестування застосовується для стандартизованого виміру індивідуальних відмінностей та давав цінні дані для вивчення особистості і її потенціальних здібностей.

### ***Тест „Рівень Вашої самооцінки”***

Поставте собі бали в залежності від відповідей на кожне питання

*Дуже часто - 4 бали, Часто - 3 бали, Іноколи - 2 бали, Рідко - 1 бали, Ніколи - 0 бали*

- Я об'єктивно оцінюю власну поведінку.
- Мені б хотілося, щоб мої дії частіше схвалювали інші.
- Мені не вистачає впевненості у собі.
- Я боюся виглядати дурнем.
- Зовнішній вигляд інших кращий, аніж мій.
- Мені хочеться, щоб друзі мене підбадьорювали.
- Постійно почуваю свою відповідальність за роботу.
- Я переживаю за своє майбутнє.

- Багато хто до мене ставиться погано.
- Я проявляю менше ініціативи, ніж інші.
- Я переживаю за свій психічний стан.
- Я боюся виступати перед незнайомими людьми.
- Я часто роблю помилки.
- Я не вмію розмовляти як слід з людьми.
- Я занадто сором'язливий (а).
- Моє життя приносить небагато користі.
- Я не маю з ким поділитися своїми думками.
- Однокласники чекають від мене дуже багато.
- Однокласники не особливо визнають мої досягнення.
- Я відчуваю, що люди мене не розуміють.
- Я не відчуваю себе в безпеці.
- Я часто даремно хвилююся.
- Я відчуваю себе ніяково, коли заходжу до кімнати, де є дорослі.
- Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
- Я відчуваю свою скутість.
- Я впевнен (а), що люди майже все сприймають краще, ніж я.
- Мені здається, що зі мною може статися якась неприємність.
- Мене хвилює думка про те, як люди ставляться до мене.
- Як шкода, що я не така(ий) компанійська(ий).
- В суперечках я відстоюю свою правоту тільки тоді коли впевнена(ий).

*Перевірте результати. Якщо Ви набрали:*

Від 0 до 25 балів - Ви повністю впевнені в своїх діях.

Від 26 до 45 балів - У Вас середній рівень самооцінки.

Від 46 і вище - Ви володієте низьким рівнем самооцінки ( переживаєте коли Вам роблять критичні зауваження, сумніваєтесь в правильності своїх дій).

#### ***Методика незакінченого речення.***

Інструкція: „Допиши наведені нижче речення. Обов'язково аргументуй свою думку”.

*Допишіть, будь ласка, речення:*

Більше всього я ціную в людині...

Про себе я думаю, що я...

Мені здається, що мої товариші цінують мене за...

В собі я більше за все не розумію...

Кожна людина може захищати свою гідність у ...

Національна гідність це ...

Для того, щоб ми пишалися Україною потрібно ...

Мені подобається в школі ...

Мої близькі вважають мене...

На мою думку, більшість людей живуть для ...

Для мене важливо ...

Моє майбутнє пов'язане з ...

Я не уявляю життя без ...

Кожен у світі ...

#### ***Метод незакінчених речень „Батьківщина для мене...”***

Батьківщина для мене...

Я люблю Україну, бо...

Справжній патріот...

Ми чекаємо змін у житті України...

Якби я був президентом, то...

Я для України...

### **Гра „Чарівний ярмарок”**

Особливість цього ярмарку полягає в тому, що на ньому "продають" і "обмінюються" незвичайним "товаром" – людськими якостями.

Для проведення вправи необхідні аркуші паперу, на яких діти великими літерами записують слово "придбаю" і нижче – якості, які кожний учасник хотів би придбати. Аркуш діти тримають у руці, щоб усі інші бачили текст. Потім на маленьких аркушах паперу кожний учасник фіксує по одній якості, яку би він хотів "продати" або "обмінити" на "ярмарку".

Далі діти ходять по "ярмарку", приглядаються до "товарів", здійснюють "купівлю-продаж" або їх "обмін". Необхідна умова: якості не можна віддавати, не отримавши нічого взамін.

Вчитель постійно стимулює активність на "ярмарку". Гра припиняється тоді, коли "ярмарок" "роз'їжджається" або ж вчитель, який бере на себе роль директора, оголошує: "П'ять годин! Ярмарок закривається" і закінчує "торги".

#### **Пошукова діяльність**

1. Українські народні свята і звичаї в різних регіонах України.
2. Народні герої України у фольклорі.
3. Національна символіка у народному мистецтві.
4. Найдавніші писемні пам'ятки в Україні.
5. Жертви репресій і голодомору.

#### **Теми творів-роздумів для учнів 7–8-класів**

- „Наш дім – моя земля”;
- „На цій землі я народився”;
- „Українська перспектива європейської інтеграції”;
- „Щоб я зробив для України, якби мене обрали президентом”;
- „Мова чи суржик?”;
- „Чи існує український характер?”;
- „Патріотизм чи націоналізм?”;
- „Небо синє і сад зелений, мирне небо, край благословенний”;
- „Є щось святе в словах: мій рідний край”.

Аналіз результатів даних методик дозволив виявити рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків, які будуть враховані на формувальному етапі експерименту. Рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків такі: високий, середній, низький. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшої розробки потребують виховні програми, методики та технології гуманістичного спрямування.

#### **Література**

1. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості / Іван Дмитрович Бех // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4 (81). – С. 42–49.
2. Журба К. О. Діагностика осмисленості життя учнями основної і старшої школи в процесі виховання смисложиттєвих цінностей // Гірська школа українських Карпат. – №15. – 2016. – С.113–118.
3. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: моногр. / М. А. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
4. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: Монографія / Григорій Філіпчук. – Чернівці: Друк Арт, 2016. – 304 с.
5. Шкільна І. М. Формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків: теоретичний аспект/ І.М.Шкільна // Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України (за 2016 р.) («Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал»)/ [За ред. І.Д.Беха, Ж.В.Петрочко].- Івано-Франківськ:НАІР, 2017.-Вип.5. – С. 296–301.

## ІНТЕРЕНЕТ-ПРОСТІР ЯК ПАРАДОКСАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Сокол Любов Михайлівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України*

Життєдіяльність сучасної людини супроводжується постійним або частковим використанням можливостей Інтернету. На думку деяких дослідників, Інтернет, з'явився не в межах інженерії, як засіб засвоєння певних досліджених природничих процесів, а у результаті сучасного технологічного розвитку, як його черговий етап [4]. Такий технологічний прорив назавжди змінив звичайний спосіб функціонування людини у соціумі з безпосередніх дій у «реальному» житті на дії, опосередковані технічними засобами. Сьогодні, для задоволення потреби у спілкуванні вже не потрібно зустрічі вічна-віч, більш того, іноді, її уникають, обмежуючись контактами у соціальних мережах, новими, віртуальними формами взаємодії, і, навіть, веденню бізнесу «у мережі».

Вказані можливості інтернет-середовища ще більше підкреслюють факт його структурної складності, яка визначається деякими дослідниками через терміни «світ у світі», «паралельний» віртуальний світ, що не просто існує поряд з іншими реальностями, але й, в свою чергу, містить у собі ще безліч інших «реальностей» [2]. Така глобальність простору «нереальних» можливостей на свідомість суб'єкта, цілком закономірно ставить питання про можливість його використання у процесі виховання підростаючих громадян.

У пошуках відповіді на зазначений педагогічний запит, ми звернулися до з'ясування ключових особливостей інтернет-технологій та можливості їх впливу на свідомість людини.

Ключовою особливістю користувача Інтернету, для багатьох дослідників, виступає втрата його суб'єктності. Рисами останньої виступає «конкретність» (індивіда), - його тілесність, існування у просторі та часі, наявність біографії, існування комунікативних та інших стосунків з іншими людьми [1]. Інтернет забезпечує новими різновидами анонімності, які, в свою чергу, відкривають нові пізнавальні можливості, впливають на самосвідомість людини і сприйняття нею інших. Мережа вносить свій внесок у процеси розмивання «старої» ідентичності та формуванням ідентичності «нової» [1]. Для педагогічної діяльності, яка завжди оперувала з поняттями індивідуальності та особистості, в класичному розумінні, факт існування «віртуальної особистості» стає тим викликом, який вона має подолати.

Більш того, деякі вчені прогнозують, що в перспективі життєдіяльність людини, скоріш за все, буде здійснюватися на двох рівнях: звичайному і звичному для нас та у віртуальному, в Інтернеті. «В Інтернеті вона буде працювати, жити у віртуальних містах, спілкуватися з віртуальними мешканцями, мандрувати у часі та просторі, «створювати» власні дублі та різноманітні віртуальні перевтілення, програмувати ті виготовляти цікаві для неї нові віртуальності та світи, найбільш імовірно, що Інтернет буде сприяти метаморфозі не лише культури, але й антропологічного образу людини» [4, С.21].

Чи означає вищезазначене, що звичайна людина і людина – віртуальний користувач Інтернету відрізняються одна від одної? На думку одної групи науковців, реальна людина лише «проекує» в світ Інтернету своє індивідуальне «Я», іноді вона маскується за різними прототипами, але завжди залишається сама собою. Для цих науковців людина створює нову, об'єктивно існуючу реальність, яка значно відрізняється від звичної реальності в силу своєї технічної основи, але при цьому віртуальний користувач впевнений в безумовній умовності віртуального світу, що дозволяє зберегти йому його психічне здоров'я [1, 2, 4].

Інша група дослідників наголошує на аспекті безмежної творчості людини та можливості бути нею ким завгодно на теренах Всесвітньої павутини, що може сприяти розпорошенню її індивідуальності [1, 3]. На особистісному рівні бажання особистості

програти в Інтернеті різні ролі може трансформуватися у так званий «мережевий нарцисцизм» [5].

Мережевий нарцисцизм є відзеркаленням негативних процесів, що відбуваються в індивідуальному житті людей, що прагнуть безмежно «конструювати» самих себе, втрачаючи власну індивідуальність заради популярності, замінюючи власний вибір вибором референтного середовища. Конструювання віртуальних особистостей може мати віковий характер і бути пов'язане з самовизначенням. Науковці часто вказують на появу кризи ідентичності у підлітковому віці, коли власне «Я» здається підлітку розмитим. За даними, отриманими О.В.Новоженіною за допомогою особистісного диференціалу, віртуальна особистість підлітка (його самопрезентація в Інтернеті) більш розкута, є більш епатуючою й менш соціально бажанішою порівняно з реальним і тим паче з ідеальним «Я» [3].

Кількість підлітків, що вдаються до мережевого нарцисцизму в Україні, за даними дослідження О.В.Романюк, сягає 5,8%, при цьому ще 13,6% наближаються до цієї категорії [5]. Вказані факти, що засвідчують «відмінність» реальних та віртуальних образів «Я», безсумнівно, потребують врахування при розробці педагогічних стратегій впливу на особистість через Інтернет.

Для реалізації виховного впливу на особистість через мережу Інтернет необхідно звернути увагу на мотиви перебування у ній підлітків. За даними О.В.Романюк, переважна більшість з них (60,2%) шукають у мережі відповіді на актуальні питання, в тому числі, необхідні для виконання шкільних завдань; 34% респондентів спілкуються з друзями; по 2,9% досліджених відповідно публікують свої фото та пишуть про себе; 1% школярів шукає друзів.

Представлені результати презентують наявність когнітивного запиту від підлітків до мережі Інтернет, що надходять з різних сфер їх життєдіяльності. Можливості Інтернету для вирішення цього питання здаються безмежними. Однак, для реалізації педагогічного впливу на особистість, який відображається у зміні її поведінки в певних умовах вибору та реалізується через її вчинок, необхідно «підключення» не лише когнітивного, але й емоційного компонентів людської самосвідомості. «Розбудити» емоції в Мережі водночас і просто, і складно. Просто з точки зору подачі ситуативного контенту, який може з'являтися серед актуальних пошукових запитів особистості. Складність полягає в можливості спрогнозувати які саме емоції викличе той чи інший контент у різних користувачів Інтернету. Виникає необхідність застосування маркетингових та інших технологій у педагогічній Інтернет-практиці, що, в свою чергу, обумовлює необхідність інтеграції надбань інших наук (зокрема, менеджменту, маркетингу, соціології тощо).

Будь-які з зазначених технологій впливу на особистість передбачають використання психологічних механізмів її залучення до певних груп, що спираються на методи маніпуляції свідомістю, використовують емоції людини як канали просування певних ідей. І хоча, вчені засвідчують факт емоційного перевантаження користувачів Інтернету, що виявляється через їх звикання та зростаючої байдужості до катастроф, війн, інших жаклих подій людського буття, відсутності дієвого протесту та емпатійного відгуку при сприйманні шокуючих новин, емоційний компонент самосвідомості особистості відіграє провідну роль у мотивації діяти.

У зазначеному ракурсі педагоги мають не лише етично застосовувати свої методичні інтернет-розробки, але й допомагати підростаючому поколінню набувати навички критичного мислення, долаючи стихійність впливу Інтернету на їх особистість. Останнє можливе через розвиток у підростаючого покоління навичок до самоаналізу власних почуттів, емоцій та формування в них певного ставлення до суб'єктів та подій Інтернет-простору.

У свою чергу, це актуалізує задачу педагога у Мережі, яка полягає у формуванні прагнення вихованця заявити про себе, власні уподобання, переконання не лише у реальному просторі, але й у віртуальному. Останнє ґрунтується на формуванні у користувача Інтернету ставлення до Всесвітньої павутини як до інструменту, «трибуни»



самореалізації власного інтелектуального, творчого, особистісного потенціалу, на противагу сприйняття її лише джерелом певних можливостей (в тому числі і когнітивних).

Вирішення цієї задачі дозволяє стати вихованцю суб'єктом не лише соціального, але й інформаційного світу, подолати їх «розірваність», зберігаючи цілісність власного «Я», позиціонуючи його активним суб'єктом кіберпростору.

#### Література

1. Алексеева И.Ю. Интернет и проблема субъекта/И.Ю.Алексеева //Влияние интернета на сознание и структуру знания. – М., 2004. - С.24-57.

2. Никитаев В.В. Пространство и времяWWW/В.В.Никитаев//Влияние интернета на сознание и структуру знания. – М., 2004. - С.73-94.

3. Новоженина О.В. Интернет как новая реальность и феномен современной цивилизации /О.В.Новоженина//Влияние интернета на сознание и структуру знания. – М., 2004. - С.195-216.

4. Розин В.М. Интернет – новаяинформационнаятехнология, семиозис, виртуальнаясреда / В.М.Розин//Влияние интернета на сознание и структуру знания. – М., 2004. - С.3-24.

5. Романюк О.В. Мережевийнарцисцизм: сутність, природа, причини поширення, залучення української молоді/О.В.Романюк//Идеи.философско списание» (центр за развитие на личносттаhumanus, пловдив, - България, 2016. – С. 28-38.

### АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В РАБОТЕ С РОДИТЕЛЯМИ

*Антипова Елена Владимировна, старший преподаватель кафедры педагогики Могилевского Государственного университета им. А.А. Кулешова, Республика Беларусь*

Ретроспективный анализ педагогической теории и практики показал, что на всех этапах развития общества семья была и остается важнейшим институтом социализации подрастающего поколения. Вместе с тем, на протяжении последних десятилетий ряд объективных и субъективных факторов оказывают как позитивное, так и негативное влияние на состояние семьи, внутрисемейные и детско-родительские отношения. Особую озабоченность вызывает состояние духовного и морального единства семьи, снижение авторитета родителей, культура общения родителей и детей, уровень педагогической культуры родителей.

В связи с этим, актуальной задачей для учреждений образования становится целенаправленная деятельность по формированию культуры семейных отношений, оказанию семье необходимой психолого-педагогической помощи и поддержки, придание семейному воспитанию целенаправленного, общественно значимого характера, в целом диктует необходимость поиска инновационных подходов к организации жизнедеятельности семьи, выполнения ее ключевой функции – воспитания подрастающего поколения.

В современных социокультурных условиях образование на всех этапах и уровнях должно создать условия для реализации потребности личности в самоопределении, саморазвитии, самообразовании, самоосуществлении, самоактуализации и самореализации. Решение проблемы лежит в плоскости перехода от информационного к активному обучению, что позволит:

- строить процесс обучения (осуществлять отбор содержания, методов и форм) на принципах деятельностного подхода;
- внедрить инновационные образовательные и коммуникативные технологии;
- изменить характер взаимодействия педагога и обучаемого (родителя), признать приоритет его индивидуальности, самоценности, его субъектность в процессе обучения [1].

Переход к активным методам не отменяет объяснительно-иллюстративное и репродуктивное обучение, поскольку в содержании обучения совмещаются трансляционные, исполнительские, развивающие, целенаправленные, самоопределенческие, рефлексивные процедуры.

Активные методы обучения обеспечивают повышенную степень мотивации, высокий эмоциональный уровень, рефлексивную активность взаимодействующих сторон.

В практике взаимодействия учреждений образования и семьи по формированию педагогической культуры родители могут использоваться различные методы активного обучения: мозговые атаки, деловые игры, блиц-игры, пресс-конференции, разыгрывание ролей, анализ конкретных ситуаций и другие.

Анализ конкретных ситуаций – это глубокое и детальное исследование реальной или имитированной ситуации для выявления проблем и причин, вызвавших ее и для оптимального и оперативного ее разрешения [2, с. 41]. Ситуация представляет совокупность взаимосвязанных факторов и явлений, характеризующая определенный этап, период или событие практики и требующая от обучаемого соответствующих оценок, решений, действий. Как бы ни была создана ситуация, искусственно или взята из реальной жизни, она должна представлять собой занимательную историю или случай из практики семейного воспитания, содержать внутреннюю интригу, головоломку, требующую решения, актуальную проблему, способную дать продолжение ситуации в будущем. Кроме того, ситуация должна быть более или менее типичной, совпадающая в главном – «теории» вопроса.

В работе с родителями в процессе взаимодействия учреждений образования и семьи используются по образовательной функции ситуации-иллюстрации и ситуации-оценки, по способу представления классические и живые ситуации.

*Ситуация-иллюстрация* представляет собой конкретные примеры из практики, которые демонстрируют закономерности и механизмы тех или иных социальных процессов и поступков, действий, решений, поведения, методов построения детско-родительских отношений, построения взаимодействия между членами семьи.

Например: *Весной в городском парке вдоль дорожки разлилась большая лужа, привлекающая внимание детей.*

*Четырехлетняя Катя, увидев лужу, напрямик направилась к ней и уже почти опустила в лужу ножку, как услышала:*

*– Я тебя потом жалеть не буду!*

*Катя остановилась, повернулась к маме и удивленно спросила:*

*– Когда потом ты не будешь меня жалеть?*

*– Когда ты заболеешь и тебе придется пить невкусные лекарства и ставить уколы.*

*– А почему я заболею? – еще более удивленно спросила Катя.*

*– Потому что ты сейчас собираешься залезть в лужу и промочить ноги.*

*Катя на мгновение задумалась, потом отошла от лужи и гордо заявила:*

*– Не заболею! – и побежала за мамой.*

Прокомментируйте ситуацию. Каковы причины такого поведения, каковы его последствия?

*Ситуация-оценка* представляет собой описание ситуации и возможное решение в готовом виде, при этом требуется оценить, насколько оно правомерно и эффективно.

Например: *На платформе автовокзала среди пассажиров, ожидающих автобус, женщина лет сорока поучает своего сынишку, мальчика лет 8–10:*

*– Когда подъедет автобус, ты быстренько прощემись вперед всех и займи нам с тетей Наташей места.*

Прокомментируйте поступок матери мальчика. Правильно ли она поступает, давая такие наставления сыну? Какие качества личности могут сформироваться у мальчика? Часто ли Вам приходилось наблюдать подобные ситуации? Проанализируйте, какие наставления Вы даете своему ребенку?

*Классическая ситуация*– ситуация может быть взята из как из литературы, так может быть искусственно сконструирована. Такая ситуация представляет собой описание обстановки, совокупности обстоятельств, содержащая условия, противоречия, в которых развивается какая-либо деятельность индивида, требующая конкретного разрешения, но не имеющая мгновенного однозначного решения для выхода из создавшегося положения.

Например:*Но после «Книги для родителей» стали ходить родители-неудачники. Зачем ко мне пойдет родитель, у которого хорошие дети? А приходят вот какие родители, приходят отец и мать:*

– *Мы оба члены партии, общественники, я – инженер, она – педагог, и у нас был хороший сын, а теперь ничего с ним сделать не можем. И мать ругает, и из дому уходит, и вещи пропадают. Что нам делать? И воспитываем его хорошо, внимание оказываем, и комната у него отдельная, игрушек всегда было сколько хочешь, и одевали, и обували, и всякие развлечения предоставляли. А теперь (ему 15 лет): хочешь в кино, театр – иди, хочешь велосипед – вот велосипед. Посмотрите на нас: нормальные люди, никакой плохой наследственной быть не может. Почему такой плохой сын?*

– *Вы после ребёнка постель убираете? – спрашиваю у матери. – Всегда?*

– *Всегда.*

– *Ни разу не пришло вам в голову предложить ему самому убрать постель?...*

*И я говорю:*

– *До свидания, и больше не ходите ни к кому. Сядьте на бульваре, на какой-нибудь тихой скамеечке, вспомните, что вы делали с сыном, и спросите, кто виноват, что сын вышел такой, и вы найдете ответ и пути исправления вашего сына.*

*Живая ситуация*– берется из жизни воспитанников и их семей. Такая ситуация представляет собой описание обстановки, совокупности обстоятельств, в которых развивается деятельность индивида, но последствия, принятое решение – не известно. Это решение и следует найти в ходе анализа ситуации, а саму ситуацию необходимо описать в той последовательности, в которой она происходила в жизни.

Например: *Утром, когда большая часть пассажиров дет на работу, в достаточно переполненный автобус заходит отец с 3-х дочкой, держа ее на руках. Один из сидящих пассажиров уступил отцу с ребенком место. Мужчина сел сам и взял на руки дочь. Через несколько минут, попробовав сесть и так и этак, девочка заявила: «Хочу сесть на кресло!». На что отец ответил: «Ты видишь много людей в автобусе. Сиди со мною». Но девочка не уступала, настойчиво повторяя: «Хочу на кресло!» - она еще горько расплакалась...*

Каково на Ваш взгляд продолжение истории. Как мог поступить отец? А как поступили бы Вы?

Проведение родительского собрания с использованием метода анализа конкретных ситуаций включает следующие этапы:

на **первом этапе** родители знакомятся с содержанием ситуации самостоятельно в индивидуальном порядке. Они сами пытаются выделить и уяснить проблему, изложенную в ситуации и найти способ ее решения.

на **втором этапе** родители разбиваются на небольшие группы по 5-6 человек и в малых группах без участия педагога обсуждают поставленные вопросы, обмениваются мнениями относительно анализируемой ситуации. Группа должна выработать единое мнение относительно того, что необходимо для решения проблемы.

на **третьем, заключительном этапе** после групповой работы следует общее обсуждение ситуации под руководством педагога.

Использование метода анализа конкретных ситуаций позволяет выработать навыки постановки целей семейного воспитания; получить представления о способах организации эффективного общения с ребенком и другими членами семьи; понять, как проектируются и создаются ситуации в процессе семейного воспитания, развивающие эмоционально-ценностную сферу личности ребенка; выработать навыки анализа ситуаций, складывающиеся в детско-родительских отношениях.

## Литература

1.Зеер, Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: Учеб. пособие / Э.Ф. Зеер, А.М. Павлова, Э.Э Сыманюк. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216с.

2.Панфилова, А. П. Инновационные педагогические технологии / А. П. Панфилова. – М. : Академия, 2009. – 192 с.

## О СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

*Зайцева Лилия Геннадьевна, Могилевский государственный университет имени  
А.А.Кулешова, г. Могилев, Республика Беларусь*

Дополнительное образования является сегодня одной из интенсивно развивающихся сфер образования. В республике этому во многом способствовало принятие в 2011 году Кодекса Республики Беларусь об образовании. В частности, ст.11 Кодекса определяет систему дополнительного образования детей и молодежи, систему дополнительного образования взрослых как составляющие системы образования в целом [3, с.13].

В соответствии с Кодексом дополнительное образование – это обучение и воспитание обучающихся посредством реализации образовательных программ дополнительного образования. Оно включает в себя следующие виды: дополнительное образование детей и молодежи и дополнительное образование взрослых [3, с.14].

Дополнительное образование детей и молодежи направлено на развитие личности воспитанника, формирование и развитие его творческих способностей, удовлетворение его индивидуальных потребностей в интеллектуальном, нравственном, физическом совершенствовании, адаптацию к жизни в обществе, организацию свободного времени, профессиональную ориентацию. Этот вид дополнительного реализуется посредством многопрофильной программы дополнительного образования детей и молодежи [3, с.246].

Дополнительное образование взрослых направлено на профессиональное развитие слушателя, стажера и удовлетворение их познавательных потребностей.

В соответствии с Кодексом (ст.242), дополнительное образование взрослых включает реализацию 12 образовательных программ, среди которых: образовательные программы повышения квалификации, образовательные программы переподготовки, образовательная программа стажировки, образовательная программа профессиональной подготовки рабочих (служащих), образовательную программу обучающихся курсов (лекториев, тематических семинаров, практикумов, тренингов, офицерских курсов и иных видов обучающих курсов), образовательную программу совершенствования возможностей и способностей личности, образовательную программу подготовки лиц к поступлению в учреждения образования Республики Беларусь и др. [3].

В МГУ имени А.А. Кулешова дополнительное образование как современный образовательный приоритет реализуется прежде всего через деятельность Института повышения квалификации и переподготовки (ИПКип), факультета довузовской подготовки (ФДП), Центра курсовой подготовки (ЦКП). Кроме того, в рамках этих и других структурных подразделений университета успешно работают Образовательно-научный Центр; Региональный центр правовой помощи населению; Центры русистики, французского, немецкого языков; школа развития детей дошкольного возраста «Познайка»; творческие коллективы и др., позволяющие расширить сферу дополнительного образования взрослых, детей и молодежи. В последние годы их деятельность обеспечивала процесс создания современной системы непрерывного дополнительного образования в университете. [1].

Ведущая роль по предоставлению дополнительных образовательных услуг населению в рамках университета принадлежит ИПКиП, основная цель которого - всемерное содействие наиболее полной реализации образовательных запросов жителей Могилевщины и восточного региона Республики Беларусь в целом. Институт реализует следующие образовательные программы дополнительного образования взрослых: образовательная программа повышения квалификации руководящих работников и специалистов; образовательная программа переподготовки руководящих работников и специалистов, имеющих высшее образование; образовательная программа стажировки руководящих работников и специалистов; образовательная программа обучающих курсов; образовательная программа совершенствования возможностей и способностей личности. В настоящее время Институт имеет разрешение на реализацию образовательной программы переподготовки по 27 специальностям и образовательной программы повышения квалификации по 14 направлениям. Ежегодно более 200 человек (среди которых и студенты выпускных курсов университета) являются слушателями образовательной программы переподготовки и более 400 человек – образовательных программ повышения квалификации, обучающих курсов и стажировки, реализуемых непосредственно через Образовательно-научный Центр ИПКиП. Одним из направлений деятельности данного Центра является разработка и реализация программ повышения квалификации профессорско-преподавательского состава и сотрудников университета. Главным ориентиром здесь является развитие профессиональной мобильности профессорско-преподавательского состава вуза. Мы также работаем по запросам предприятий, организаций, учреждений Могилевской области, разрабатывая и реализуя образовательные программы повышения квалификации, обучающих курсов на базе заказчика. Примерами тому является взаимодействие с ОАО «Моготекс», РУП «Белпочта», Управлением по труду занятости и социальной защите Могилевского горисполкома, УО "SOS-Детская деревня Могилев" и др.

Действующий в университете Центр курсовой подготовки, предоставляет студентам возможность не только получения дополнительной профессии, но и реализации их творческого потенциала. Ежегодно по программам Центра занимается более 150 студентов.

Особое место в системе дополнительного образования университета принадлежит факультету довузовской подготовки. Он является координатором работы всех структурных подразделений университета на довузовском этапе обучения. Первостепенное значение имеет деятельность этого факультета по формированию устойчивого контингента студентов вуза, где важной составляющей является эффективная профориентационная работа.

Принимая во внимание актуальность и необходимость дальнейшего развития дополнительного образования, в том числе в восточном регионе Республики Беларусь, университет в ближайшее время свои задачи видит в реализации комплексной «Программы развития непрерывного дополнительного образования в университете на 2016-2020 годы»; в создании в университете единого центра непрерывного дополнительного образования (путем объединения структурных подразделений университета, реализующих программы дополнительного образования), способного координировать работу в данном направлении и обеспечить финансовую самостоятельность на рынке образовательных услуг; развитию и совершенствовании партнерских отношений с отечественными и зарубежными образовательными и научными центрами, обеспечивающими развитие дополнительного образования.

Первые шаги в этом направлении уже сделаны в 2017 году. На базе ИПКиП университета осуществлена оптимизация спектра дополнительных образовательных, посредством включения в состав Института факультета довузовской подготовки, Центра курсовой подготовки. При этом принципиально важным стало решение 2-х задач:

- планируемое объединение не должно было привести к увеличению штатов Института и обеспечить наличие стабильного контингента слушателей в его структурных подразделениях;

- сам обновленный Институт повышения квалификации и переподготовки должен превратиться не только в координатора системы непрерывного дополнительного образования в университете, но и стать (вместе с Могилевским государственным областным институтом развития образования) организационным центром «Регионального кластера непрерывного педагогического образования», созданного на базе МГУ имени А.А.Кулешова в мае 2016 года и на сегодняшний день объединившего в своем составе 34 учреждений образования Могилевского региона.

Дальнейшее развитие системы непрерывного дополнительного образования в университете видится в:

- расширении и повышении качества сетевого взаимодействия как внутри университета (межфакультетского, межкафедрального, связей с филиалами кафедр, созданных на базе учреждений образования и предприятий г.Могилева, а также иными структурными подразделениями), так и вне его: с управлением и отделами образования Могилевской области, иными вузами, а также в рамках созданного регионального кластера;

- повышении качества маркетинговой деятельности ИПКиП;

- расширении спектра программ дополнительного образования с учетом потребностей представителей различных социальных групп, расширении адресной направленности услуг дополнительного образования, обеспечивающей каждому человеку формирование индивидуальной образовательной траектории для дальнейшего профессионального, карьерного и личностного роста;

- развитию международного сотрудничества;

- совершенствовании ресурсного обеспечения деятельности ИПКиП.

Реализация данных направлений, на наш взгляд, позволит обеспечить реальные условия для организации обучения в течение всей жизни.

#### Литература

1. Зайцева, Л.Г. О непрерывном дополнительном образовании взрослых //Романовские чтения-6 (к 75-летию исторического факультета УО «МГУ им. А.А.Кулешова») : сб статей Международной науч. конференции. – Могилев: УО «МГУ им. А.А.Кулешова», 2010. – С.79-80

2. Зайцева, Л.Г. Развитие дополнительного образования взрослых - важный аспект деятельности классического университета // Образование взрослых в государствах-участниках СНГ: опыт, приоритеты и перспективы развития: сб.мат-лов II-й Междуна. науч.-практ. конф.; в 2 ч. Ч. I. (29-30 октября 2009 г.)/ под ред. К.М.Бондаренко, М.И.Демчука, И.В.Шардыко. – Могилев: УО «МГУ им. А.А.Кулешова», 2010.-С.227-230.

3. Кодекс Республики Беларусь об образовании. – Минск : РИВШ,2011. – 352 с.

## ПРИГЛАШАЕМ К СОТРУДНИЧЕСТВУ С ЧАРТЕРНОЙ ШКОЛОЙ GLOBAL OUTREACH CHARTER ACADEMY (М.ДЖЕКсонВИЛЛ, ШТАТ ФЛОРИДА, США)

*Сергей Сорока, директор школы Global Outreach Charter Academy*

*м. Джексонвилл, штат Флорида, США;*

*Игорь Горький, доктор политических наук, директор зарубежных проектов школы*

*Global Outreach Charter Academy*

*м.Джексонвилл, штат Флорида, США*

Чартерная школа Global Outreach Charter Academy, расположенная в г.Джексонвилл, штат Флорида, США, организована в 2008 году выходцами из Украины. Специализацией школы является изучение языков, мультикультурализм и формирование

у учеников глобального видения. Неотъемлемой частью обучения является участие учеников в международных программах обмена, включая их стажировку в зарубежных школах и приём иностранных учеников на стажировку в школу в США.

Текущими планами школы Global Outreach Charter Academy является:

- обмен учебными методиками и внедрение в учебный процесс передовых школьных методик;
- внедрение в учебный процесс технологий онлайн-обучения, позволяющих привлекать в учебный процесс высоко квалифицированных преподавателей, ведущих педагогическую практику в географическом удалении;
- предложение программ онлайн-обучения, в частности, английскому языку, в американской школе, американским специальностям и подготовки к поступлению в высшие учебные заведения США, и привлечение высоко квалифицированных иностранных преподавателей для преподавания в США;
- развитие партнёрства с зарубежными школами в области международного обмена учениками, участия иностранных студентов в программах стажировки в американской школе и американских учеников в программах стажировок в зарубежных школах;
- развитие партнёрских отношений с наиболее успешными школами по созданию новых школ и развитию сети школ в США со специализацией, аналогичной специализации школы Global Outreach Charter Academy;
- способствование развитию концепции чартерных школ (школ, финансируемых из расчёта количества привлечённых на обучение в школу, специализация которых определяется муниципальными и местными общественными организациями) в США и за рубежом.

Учитывая своё украинское происхождение, организаторы чартерной школы Global Outreach Charter Academy делают акцент в реализации своих планов, в первую очередь, в Украине. В этом контексте школа Global Outreach Charter Academy планирует организовать свою деятельность в Украине и приглашает к сотрудничеству заинтересованные государственные органы, учебные заведения и иных заинтересованных лиц в реализации следующих проектов:

1. Школа Global Outreach Charter Academy планирует осуществление методического кураторства в эксперименте, проводимом Министерством образования и науки Украины, по созданию в Украине автономных школ (несущих в себе элементы чартерных школ США), специфическими характеристиками которых должны стать нацеленность школьной специализации на удовлетворение местных образовательных запросов посредством управления школой через наблюдательный орган, формируемый муниципальными органами власти и местными общественными и гражданскими организациями, и развитие конкурентной среды в системе государственного финансирования школ посредством выделения финансов школам из расчёта количества привлечённых в школу учеников и в зависимости от качества приобретённых ими знаний. В этой связи, школа Global Outreach Charter Academy приглашает принять участие в эксперименте украинские школы, которые нашли бы для себя это интересным и полезным. Научное руководство экспериментом осуществляется Институтом модернизации содержания образования Министерства образования и науки Украины совместно с региональными Институтами постдипломного педагогического образования (О подробностях условий эксперимента см. «Методологическое обоснование организации экспериментальных школ автономного типа в контексте реформирования и децентрализации управления школьным образованием в Украине»).

2. Внедрение в украинских школах технологий онлайн-преподавания, которое позволило бы вести преподавание американскими преподавателями в украинских школах и украинскими преподавателями в американских школах.

3. Предложение украинским ученикам и школам онлайн-курсов по обучению в американской школе с последующим получением учениками американского

школьного диплома, по овладению американскими профессиональными квалификациями и по подготовке к поступлению в американские высшие учебные заведения.

4. Организация международных академических и научно-практических конференций и выпуск сборников статей для украинских и американских учеников и педагогов.

5. Организация международных программ обмена в украинских и американских школах и летних лагерях для взаимных поездок и стажировок украинских и американских учеников.

6. Обмен учебными методиками и внедрение методик, направленных на развитие у учеников творческой личности посредством развития у них ассоциативного мышления, применения междисциплинарных подходов, игровых моделей, мобилизующих внутренние мотивы к освоению знаний и активизирующих развитие у учеников логического мышления и мировосприятия в противовес формированию у них конформного типа мышления, являющегося следствием фрагментарного освоения знаний с применением механизмов внешнего принуждения.

7. Внедрение технологий сетевого школьного управления и создания школьных академических сетей, обладающих передовыми учебными планами и методиками. Организационная и методическая помощь передовым украинским школам создавать свои филиалы на высоко ликвидном образовательном рынке США и, тем самым, в создании и развитии украинских школ и школьных сетей в США, таким образом, интегрирующих образовательную систему Украины в глобальную образовательную систему.

Естественно, что интересы украинских школ могут быть совершенно разными, по самым разным направлениям сотрудничества и в различном объёме. Школа Global Outreach Charter Academy готова сотрудничать с украинскими школами по направлениям и в объёме, представляющих для них непосредственный интерес. Более того, школа Global Outreach Charter Academy готова рассмотреть любые встречные предложения о сотрудничестве. Таким образом, все параметры сотрудничества могут определяться в индивидуальном порядке в каждом конкретном случае. Для продолжения диалога свяжитесь с Директором зарубежных проектов школы. Его контактные данные: Горький Игорь Геннадьевич, электронная почта: [igg.jax@gmail.com](mailto:igg.jax@gmail.com)

[Продовження за посиланням:](#)

[https://drive.google.com/file/d/1kxvhs1z4SZ2Av-fCBWXmsUVKU\\_W2ld9A/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1kxvhs1z4SZ2Av-fCBWXmsUVKU_W2ld9A/view?usp=sharing)



